

UDK: 929 Paradžik, A.
329(497.5)HSP
94(497.5)“1991”
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 29. 3. 2016.
Prihvaćeno: 12. 9. 2016.

Političko-sigurnosne okolnosti pogibije Ante Paradžika

IVICA LUČIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Hrvatska
ilucic@isp.hr

Prošlo je četvrt stoljeća od ubojstva Ante Paradžika, potpredsjednika Hrvatske stranke prava i načelnika stranačkoga Ratnog stožera. Njegova je pogibija još uvijek tema rasprava i nagađanja, ali i politiziranja, odnosno optuživanja i povezivanja s njom tadašnjih najviših državnih dužnosnika. Nakon medijske manipulacije i političke zloupotrebe Paradžikove smrti, u posljednje se vrijeme u nekim člancima i knjigama koje pretendiraju na znanstvenost javljaju površne i tendenciozne interpretacije tog tragičnog događaja. Autor ovoga članka na temelju izvornih dokumenata, među kojima je i cjeloviti spis kaznenoga postupka, medijskih napisa te razgovora s nekima od aktera rekonstruirao je taj događaj i smjestio ga u odgovarajući društveni, politički i sigurnosni kontekst.

Ključne riječi: Hrvatska; Jugoslavija; Zagreb; Hrvatska stranka prava; rat; policija; vojska

Uvod

U rujnu 1991. rat u Republici Hrvatskoj (RH) bio je u punom zamahu. Njegova glavna karakteristika bila je bitka za vojarne Jugoslavenske narodne armije (JNA) koje su blokirane po zapovijedi hrvatskoga državnog vrha od 12. rujna 1991., nakon čega su hrvatske snage krenule i u njihovo zauzimanje.¹ Borbe između pripadnika hrvatskoga Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) i Zbora narodne garde (ZNG) sa srpskim pobunjenicima i jedinicama JNA vodile su se diljem zemlje. Mrtvih i ranjenih bilo je sve više, materijalna šteta bila je sve veća, a promet je bio prekinut na mnogim prometnicama. Jug Hrvatske bio je odsječen od sjevera, a na udaru je bio i grad Zagreb, koji su zrakoplovi JNA samo u utorak 17. rujna nadletjeli 48 puta.² Ponovno je raketiran i teže

¹ Davor Marijan, *Slom Titove armije. Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987. – 1992.* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga; Hrvatski institut za povijest, 2008), 278–283.

² Hrvatski autoklub, Informativni centar, *Izvjешće o stanju na hrvatskim cestama u 8:30 sati, Zagreb, 18. 9. 1991.; “Agresore dočekala vatra”, Vjesnik (Zagreb), 19. 9. 1991., 5; “MiG-ovi napali Zagreb”, Kronologija rata, Hrvatska 1989. – 1998.* (Zagreb: Hrvatski informativni centar, 1998),

oštećen televizijski ođašiljač na Sljemenu kao i centar za obuku policije u njevoj blizini. Napadnut je i objekt policijske postrojbe smještene u Lučkom – gdje su tri osobe lakše ranjene, položaji hrvatskih snaga u obližnjem Hrvatskom Leskovcu te jedan objekt u Gornjem Vrapču. Jugoslavenska narodna armija pucala je po gradu i iz blokiranih vojarni “Dušan Ćorković” na Borongaju te “Maršal Tito” u Novom Zagrebu kao i iz zrakoplovne baze “Pleso”. Oštećeni su mnogi objekti, posebno oni koji su se nalazili u blizini spomenutih vojarni te u industrijskoj zoni na Žitnjaku.³ Često je oglašavana zračna opasnost, škole nisu radile, a na snazi je bilo i zamračenje. Novine su bile pune članaka o “petoj koloni” i “snajperistima” koji “teroriziraju grad i siju smrt”.⁴

Ratna psihoza potaknula je građane na akciju i dovela do stanja koje se u sociologiji objašnjava i kao “narod na djelu”.⁵ Tako su u rano jutro 17. rujna 1991. članovi organizacije “Ban Keglević” došli ispred Vojno-tehničkoga centra u Ilici u Zagrebu i pozvali pripadnike JNA na predaju. Oni su im odgovorili da su dogovorili predaju gradskim vlastima te da s njima nemaju o čemu razgovarati. Ispalili su i nekoliko kratkih rafala u zrak, pa su se napadači povukli. Sve je prošlo bez žrtava i s manjom materijalnom štetom nastalom oštećenjem dvaju stanova u blizini.⁶ Gradom su odjekivale eksplozije, nizale su se lažne prijave i različite glasine.⁷ Govorilo se o vojnicima koji u civilnoj odjeći noću izlaze iz vojarni i izvode akcije odnosno “provokacije” po gradu. Tvrđilo se da u Vojnoj bolnici u Dubravi specijalci danju glume bolesnike, a noću se presvlače u civilnu odjeću i idu u grad na izvođenje diverzantskih zadataka.⁸ Učestale su dojave o “petoj koloni”, sumnjivim osobama koje se kreću noću, kod kojih se okupljaju isti takvi sumnjivci i koji vjerojatno “imaju radio stanicu”.⁹ Takvo stanje iskoristili su i razbojnici, koji su obukli vojne odore i krenuli u “potragu za petokolonašima”, što se najčešće svodilo na upadanje u tuđe stanove, pljačku

94. Napomena: preslike svih dokumenata za koje nije navedeno gdje se nalaze u posjedu su autora.

³ Republika Hrvatska (dalje: RH), Ministarstvo unutarnjih poslova (dalje: MUP), Policijska uprava Zagreb (dalje: PUZ), Operativno dežurstvo (dalje: OD), broj: 511-18-15/1-17726/91., Zagreb, 16. 9. 1991.; RH, Gradski sekretarijat za narodnu obranu, Područni odjel Novi Zagreb, Centar za obavješćivanje (dalje: CO), Zagreb, 17. 9. 1991.; RH, Općina Donja Stubica, Općinski sekretarijat za narodnu obranu, 17. 9. 1991.; RH, MUP, Jedinica policije Lučko, broj: 511-01-26-0-540/91., Zagreb, 17. 9. 1991.; “Napad sa zemlje i iz zraka”, *Vjesnik*, 18. 9. 1991., 1; “Velike štete razaranja”, *Vjesnik*, 19. 9. 1991., 4.

⁴ “Snajperi ubijaju iz mraka”, *Vjesnik*, 19. 11. 1991., 4; “Lov na ubojice”, *Vjesnik*, 19. 9. 1991., 4; “Snajperi teroriziraju Zagreb”, *Večernji list* (Zagreb), 19. 9. 1991., 4; “Uhićeni snajperisti”, *Vjesnik*, 19. 9. 1991., 5; “Snajperiste oteo autobus ZET-a”, *Vjesnik*, 19. 9. 1991., 5; “Snajperiste prepustiti profesionalcima”, *Vjesnik*, 20. 9. 1991., 4; “Opasni prazni stanovi”, *Vjesnik*, 20. 9. 1991., 4; “Neuspjeli bijeg”, *Vjesnik*, 20. 9. 1991., 4; “Suživot sa snajperistima”, *Globus* (Zagreb), 20. 9. 1991., 45.

⁵ Siniša Malešević, *Sociologija rata i nasilja* (Zagreb: Jesenski i Turk, 2011), 40.

⁶ RH, MUP, PUZ, OD, broj: 511-18-15/1-17729/91., 17. 9. 1991.; broj: 551-18-15/1-17755/91., 17. 9. 1991.

⁷ RH, MUP, PUZ, OD, broj: 511-18-15/1-17411/91., 11. 9. 1991.; broj: 511-18-15/1-17421/91., 11. 9. 1991.; broj: 511-18-15/1-17481/91., 12. 9. 1991.

⁸ RH, MUP, PUZ, OD, broj: 511-18-15/1-17868/91., 19. 9. 1991.

⁹ RH, Grad Zagreb, Gradski centar za obavješćivanje, 11. 9. 1991.

i maltretiranje građana, najčešće srpske nacionalnosti. Na saznanja ili prijave o takvim događajima policija je reagirala i privodila počinitelje. Učestala je i bezrazložna i nekontrolirana pucnjava, najčešće u zrak i bez materijalne štete, ali uz znatno uznemiravanje građanstva.¹⁰

Strah je vladao i na prometnicama. U večernjim satima 17. rujna 1991. naoružane osobe na nadzornoj točki zagrebačkoga Krešimirova trga pucale su na automobil koji se nije htio zaustaviti. Tom je prilikom pogođeno i vozilo Promatračke misije Europske zajednice te ranjen njezin član.¹¹ Istu su večer u Novom Zagrebu (Utrina) naoružani “aktivisti mjesne zajednice” teško ranili civila koji se nije zaustavio na njihov znak. Nedaleko od Glavnoga autobusnog kolodvora ranjen je policajac koji je obavljao dužnost blokade i kontrole prometa.¹² Tri dana poslije, 20. rujna, na nadzornoj točki u Branimirovoj ulici, na križanju s Krupićevom, iz vozila je pucano na policajce.¹³ Sličnih je događaja bilo i u drugim dijelovima Hrvatske.¹⁴ Sigurnosna situacija u Zagrebu, a posebno u njegovoj okolici, bila je teška i neizvjesna. Pobunjeni su Srbi uz potporu JNA zauzeli veći dio Banovine i Pounja. Hrvatska Kostajnica pala je 13. rujna, a Petrinja 21. rujna.¹⁵ Zapovjednik vojarne u Dugom Selu naređivao je svakodnevno polusatno paljenje tenkovskih motora, što je izazivalo uzbunu i strah domaćega stanovništva te pripravnost hrvatske policije i pripadnika ZNG-a.¹⁶ Slično je bilo i na Vojnom učilištu u zagrebačkoj Ilici kraj Črnomerca.¹⁷ Gradski je promet bio u prekidu,¹⁸ a u bolnice su počeli pristizati mrtvi i ranjeni.¹⁹

Primirje koje su 17. rujna 1991. u Igalu (Crna Gora) pod pokroviteljstvom predsjednika Mirovne konferencije u Haagu lorda Petera Carringtona potpisali Franjo Tuđman i Slobodan Milošević te savezni sekretar za narodnu obranu general Veljko Kadžević, a koje je trebalo stupiti na snagu sutra dan u 12 sati,

¹⁰ RH, MUP, PUZ, OD, broj: 511-18-15/1-16/95/91., 11. 9. 1991.; broj: 511-18-15/1-17964/91., 21. 9. 1991.

¹¹ RH, MUP, PUZ, OD, broj: 511-18-15/1-17895/91., 20. 9. 1991. Ranjen je Mogens Fokdal, državljaniin Danske.

¹² RH, MUP, PUZ, 17. 9. 1991.

¹³ RH, MUP, PUZ, OD, broj: 511-18-15/1-17934/91., 20. 9. 1991.

¹⁴ “Istraga u toku”, *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. 8. 1991., 15; “U spomen”, *Imotska krajina* (Imotski), 11. 9. 1991., 15. U Zmijavcima (Imotski) 30. srpnja 1991. u blizini objekta ZNG-a pucano je na vozilo u kojem su ubijeni Goran Kontić i Denis Čvorović. U Gradištu (Županja) 17. rujna 1991. pripadnici MUP-a teško su ranili trojicu pripadnika ZNG-a, Ivana Rukavinu, Jozu Križanca i Zlatka Dolića, jer su mislili da vozač odbija stati. Vidi: RH, MUP, PU Županja, dep. broj: 511-15-21/1-2695/91., 17. 9. 1991.

¹⁵ Davor Marijan, “Hrvatsko ratište 1990. – 1995.” U: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, ur. Dražen Budiša (Zagreb: Školska knjiga, 2006), 136.

¹⁶ “Dugo Selo što hoće”, *Večernji list*, 19. 9. 1991., 5.

¹⁷ “Zagreb je na fronti”, *Večernji list*, 21. 9. 1991., 14.

¹⁸ “Vozači na meti”, *Večernji list*, 21. 9. 1991., 14.

¹⁹ “U bolnicama 19 ranjenih”, *Večernji list*, 19. 9. 1991., 4; “Poslije žestokih okršaja nema poginulih u Zagrebu”, *Vjesnik*, 19. 9. 1991., 5.

nije zaživjelo.²⁰ Sutradan je za ministra obrane RH imenovan Gojko Šušak, što je bila jasna politička poruka koja je sadržavala odlučnost u obrani, ali u isto vrijeme i uspostavu političke ravnoteže unutar izvršne vlasti, odnosno potvrdu Tuđmanove politike pomirbe.²¹ Nakon brojnih kadrova s komunističkom prošalošću, na ključno mjesto za obranu zemlje došao je pripadnik dojučerašnje političke emigracije.²² Samo dva dana poslije, u petak 20. rujna, Šušak je bio u pratnji predsjednika Tuđmana pri obilasku crta obrane u Novskoj, Kutini i Daruvaru.²³ Bio je to jedan od načina kojim je Tuđman nastojao odbaciti manje ili više opravdane prigovore oponenta koji su ga kritizirali zbog “neodlučnosti”, “popuštanja”, “sklonosti pregovaranju” i “neorganiziranoj obrani”.²⁴

Nasuprot takvim optužbama, Tuđman je početkom rujna 1991. izjavio da je Hrvatska spremna za “opći rat” te je objašnjavao taktiku pregovaranja i odugovlačenja sukoba: “Ne treba zaboraviti da je prema Hrvatskoj već dugo upe-reno oko tisuću tenkova i tri stotine borbenih zrakoplova. A ta snažna armija u međuvremenu je postala *de facto* srpska i, što je osobito važno, suglasila se s odlaskom Slovenije, ali inzistira na ostanku Hrvatske u Jugoslaviji. Otvoreni i prijevremeni rat s takvom armijom nanio bi Hrvatskoj goleme žrtve. Sada imamo razrušena sela, razrušene crkve. Da smo se prerano upustili u otvoreni obračun s armijskom tehnikom, svi bi naši gradovi bili razrušeni. Ne bi se govorilo o nekoliko stotina, već o više desetaka tisuća poginulih.”²⁵ Za ocjenu Tuđmanove strategije vrijedi uzeti u obzir i kasnije iznesena stajališta neprijateljskih zapovjednika.²⁶ U Hrvatskoj su Tuđmanovu taktiku kritizirali njegovi politički protivnici, oni koji su tražili razloge za njegovu smjenu u pokušaju dolaska ili povratka na vlast.²⁷ Ostaje otvoreno pitanje u kojoj su mjeri akcije

²⁰ Franjo Gregurić, *Vlada demokratskog jedinstva Hrvatske 1991. – 1992.* (Zagreb: Naklada Zadro, 1998), 121. U razdoblju između dva sporazuma o primirju, od 2. rujna do 17. rujna 1991., na hrvatskoj strani poginula je 121 osoba (82 vojnika i 39 civila), a ranjeno je 1080 osoba (775 vojnika i 305 civila); “Hrvatska ne odustaje od obrane dok armija krši sporazum iz Igala”, *Vjesnik*, 18. 9. 1991., 1; “Razrada igalskog sporazuma”, *Večernji list*, 18. 9. 1991., 3. Više vidi u: Goran Mladineo, ur., *Tuđmanov arhiv. Korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine*, knj. 1: *Godine stvaranja i obrane: 1990. i 1991.* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Hrvatski institut za povijest, 2015), 354-365.

²¹ Gregurić, *Vlada demokratskog jedinstva Hrvatske*, 124; “Gojko Šušak ministar obrane Hrvatske”, *Večernji list*, 19. 9. 1991., 3.

²² Tuđman je 7. travnja 1994. rekao da je Šušak “bio čovjek koji je provodio HDZ-ovsku politiku u Bosni i Hercegovini, preko koga sam ja mogao provoditi HDZ-ovsku politiku da nam Hercegovina ne ode u HOS, u ekstreme...”. Vidi: Franjo Tuđman, *S vjerom u samostalnu Hrvatsku* (Zagreb: Narodne novine, 1995), 362.

²³ “Čvrsta fronta”, *Večernji list*, 21. 9. 1991., 2.

²⁴ U tome je prednjačio smijenjeni ministar obrane Martin Špegelj. Vidi: Martin Špegelj, *Sjećanje vojnika* (Zagreb: Znanje, 2001). Davor Marijan napisao je osvrt na Špegeljevu knjigu u članku pod naslovom “Izgubljene pobjede”, u kojem je argumentirano demantirao njegove ključne navode. Vidi: Davor Marijan, *Smrt oklopne brigade* (Zagreb: Naklada Zoro, 2002), 207-230.

²⁵ “Spremni smo za opći rat”, *Nedjeljna Dalmacija* (Split), 1. 9. 1991., 6-7.

²⁶ Veljko Kadijević, *Moje viđenje raspada* (Beograd: Politika, 1993), 129; Branko Mamula, *Slučaj Jugoslavija* (Podgorica: CID, 2000), 230.

²⁷ Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 216-218.

slabljenja hrvatske vlasti bile usklađene između hrvatskih “domoljuba” i protivnika osamostaljenja hrvatske države. Uglavnom, kritike i optužbe dolazile su i s ljevice i s krajnje desnice, nerijetko i sinkronizirano. Najčešće i najžešće ipak su dolazile iz Hrvatske stranke prava (HSP), obnovljene 1990., na čijem je čelu tada bio Dobroslav Paraga. Njegov način rada ponajbolje se može razabrati iz nekoliko primjera. Ujutro 18. rujna 1991. skupina pripadnika Hrvatskih obrambenih snaga (HOS), netom osnovane stranačke vojske HSP-a, upala je u prostorije Starčevićeva doma u središtu Zagreba, gdje se nalazilo sjedište Hrvatskoga društva likovnih umjetnika. Ispred “osvojenih” prostorija postavili su top kao “upozorenje da misle ozbiljno”.²⁸ Strani su mediji izvješćivali o HSP-u i njegovu predsjedniku kao “ekstremnim desničarima” te ih prikazivali kao nastavljače politike Ante Pavelića koji nastoje obnoviti Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH). Bio je to najčešće korišten argument za diskvalifikaciju hrvatske vlasti odnosno Tuđmana. Paraga je tvrdio da je Pavelić “za njega i pravaše” bio “jako dobar Hrvat”, isto ono što su za Ameriku Thomas Jefferson ili George Washington, dodajući da u njegovoj stranci nemaju što raditi oni koji “ne misle da je Novi Pazar hrvatski grad” odnosno oni koji Hrvatsku ne vide u granicama “od Sutle do Drine” i koji “Bosnu ne smatraju integralnom Hrvatskom”.²⁹

Ta je teza bila i formalizirana “Lipanjskom poveljom o obnovi i uspostavi Nezavisne Države Hrvatske na cjelokupnom povijesnom i etničkom prostoru s istočnim granicama Subotica, Zemun, Drina, Sandžak i Boka Kotorska”, koju je Paraga proglasio u Ljubuškom, rodnom mjestu Ante Paradžika, 13. lipnja 1991., nakon povratka s turneje po Sjedinjenim Američkim Državama (SAD).³⁰ Ambicije su sve više rasle, u stranačkom glasilu objavljen je članak “Kada Paraga predsjednik?”³¹ Nedostatak političkoga legitimiteta i snage valjalo je nadomjestiti oružanom silom, koje se Paraga nije htio odreći.³² Postupanje HSP-a i ustrojavanje HOS-a pravdao je postojanjem “četničkih postrojbi” u dijelovima Hrvatske te je pozivao vlast da razoruža njih, a ne “njegovu vojsku”.³³ Na pitanje uključuje li plan obnove i oslobađanja NDH i nasilne metode za preuzimanje vlasti, Paraga je odgovorio: “U ovom ratu takve metode već postoje, imamo

²⁸ “Paragina vojska ušla je u Zagreb”, *Globus*, 4. 10. 1991., 11.

²⁹ “Sprečavamo libanonizaciju”, *Nedjeljna Dalmacija*, 3. 10. 1991., 31. Paraga je ustvrdio da je predsjednik Mladeži HDZ-a izrazio namjeru da kolektivno prijeđu u HSP, na što je prozvani Mario Kapulica izjavio da su ti navodi “potpuno neistiniti”. Vidi: “Ne idemo u HSP”, *Nedjeljna Dalmacija*, 17. 10. 1991., 2. Bila je to jedna od često korištenih metoda političke propagande odnosno obmanjivanja javnosti i stvaranja dojma da političke organizacije, vojne postrojbe ili utjecajni pojedinci “prelaze” u HSP ili HOS; “Što zapravo hoće HOS”, *Globus*, 4. 10. 1991., 12.

³⁰ “Lipanjaska povelja o obnovi i uspostavi Nezavisne Države Hrvatske na cjelokupnom povijesnom i etničkom prostoru s istočnim granicama Subotica, Zemun, Drina, Sandžak i Boka Kotorska.” Vidi: Krešimir Pavelić, *Hrvatska stranka prava od obnove do slobode* (Zagreb, Hrvatska demokratska stranka prava, 1995), 87.

³¹ “Kada Paraga predsjednik”, *Hrvatsko pravo* (Zagreb), 21. 11. 1991., 19.

³² “HOS – heroji ili odmetnici”, *Nedjeljna Dalmacija*, 31. 10. 1991., 4-5.

³³ “Svi će biti HOS”, *Hrvatsko pravo*, 5. 11. 1991., 9-10. Za napis na odorama i pozdrav “Za dom spremni” koji su pripadnici HOS-a koristili ustvrdio je da je to “starohrvatski vojnički pozdrav”.

oružane snage i vojne jedinice.” Upitan za navodni sukob HOS-a i MUP-a kod vojarne na Borongaju, rekao je: “Doći će do sukoba s politikom hrvatske izdaje i kapitulacije. Tada dolazi do sukoba. Naše jedinice ne dovode vlast u pitanje, ali vlast ne smije izdati Hrvatsku.”³⁴ Naime, skupina od oko 45 pripadnika HOS-a zauzela je položaje oko spomenute vojarne i po svojem nahodjenju otvarala vatru, na što su pripadnici JNA odgovarali tako što su razarali objekte u gradu. Pripadnici MUP-a i ZNG-a uspjeli su ih staviti pod kontrolu, a pritom su procijenili da su “jako neuredni i neorganizirani”, ali i da su “vrlo kvalitetni borci”.³⁵ Problem je bio u tome što su ti veoma često kvalitetni i hrabri borci istovremeno bili i loši vojnici jer su vodili “svoje” ratove izvan zapovjedne linije.³⁶ Rat je sa svime što ga prati stigao i u Zagreb, a za novonastalo stanje trebalo je pripremiti javnost. Mediji su prikazivali sliku rata dajući građanima upute o ponašanju u novim uvjetima.³⁷ U petak 20. rujna 1991. u *Vjesniku* je objavljen članak u kojem je konstatirano da je Zagreb postao “dio hrvatske ratne zone”, pa su čitatelji pozvani da se na to priviknu i poštuju pravila. Upozoreno je i na brojne civile koji kontroliraju promet po gradu, što ne ulijeva povjerenje i ne doprinosi sigurnosti, ali na njihov znak baterijom valja “odmah stati”.³⁸

Javna tribina i osnivanje ogranka Hrvatske stranke prava u Križevcima

Naslovnice novina koje su izašle u subotu 21. rujna 1991. bile su ispunjene ratnim temama. Isticano je da je “Hrvatska obrana sve čvršća” te da “Armija rat ne može dobiti”. Ipak, u ovom kontekstu valja izdvojiti poruku s naslovnice *Večernjega lista* “I Zagreb je fronta”, kojom je najavljeno izvješće s konferencije za tisak što ju je održao zapovjednik “gradskog kriznog štaba” Mladen Vedriš.³⁹ Rečeno je da je većina vojarni u Zagrebu i okolici još uvijek u rukama JNA, koja se pregrupira za nastavak rata protiv Hrvatske. Gradskom centru za obavješćivanje do tog je dana stigla 551 dojava o skrivenim snajperistima. Vedriš je informirao javnost i o tome da je u Zagrebu provedena djelomična mobili-

³⁴ “Sprečavamo libanizaciju”, *Nedjeljna Dalmacija*, 3. 10. 1991., 31.

³⁵ RH, Ministarstvo obrane, Zbor narodne garde, Zaštitni bataljun Tuškanac, Baza Laščina, *Izvještaj o razgovorima sa naoružanom skupinom Hrvatske stranke prava*, Zagreb, 19. 9. 1991. Da se doista radilo o kvalitetnim borcima pokazuje i podatak da je zapovjednik navedene postrojbe HOS-a Robert Šilić “Rora” (rođ. 1967. u Konjicu /BiH/) otišao kao dragovoljac u Vukovar, gdje je kao zapovjednik tamošnje postrojbe HOS-a umro 13. studenoga 1991. od posljedica teškoga ranjavanja. Od 58 pripadnika postrojbe HOS-a koja se borila u Vukovaru poginulo je njih 28. U *Hrvatskom pravu* br. 7, 21. 11. 1991., 16, prenesen je pomirljiv govor zastupnika HSP-a Ante Prkačina u Saboru, koji je rekao i da je “službeno poginulo 95 vojnika koji su s oznakama HOS-a pali za Hrvatsku”, a “stvarno 2 ili 3 puta više”. Dvije stranice iza tog članka (str. 18) objavljen je popis 46 poginulih pripadnika HOS-a, što možemo smatrati stvarnim brojem do tog dana poginulih pripadnika HOS-a. Više vidi u: Damir Markuš, “58”. *HOS u obrani Vukovara i Bogdanovaca* (Hrvatski Leskovac: UBSDRHL, 2015).

³⁶ “Opasni radikalizam Hrvatske stranke prava”, *Vjesnik*, 21. 9. 1991., 9.

³⁷ “Rat u Zagrebu”, *Vjesnik* (prilog *VUS*, br. 31), 18. 9. 1991., 6-7.

³⁸ “Poštujte kontrole”, *Vjesnik*, 20. 9. 1991., 4.

³⁹ Svi spomenuti naslovi nalaze se na naslovnici novina, *Večernji list*, 21. 9. 1991., 1.

zacija te zaključio: “Zagreb ne bježi od toga da se ratuje i u Zagrebu. Tjeskobe ima. Ali, grad se ne može razoriti ni likvidirati. Baš kao ni Vukovar, Vinkovci, Šibenik.”⁴⁰ Dok je Vedriš hrabrio građanstvo, ali i upozoravao na opasnost od napada, Paragin HSP tiskao je letak u kojem je veoma žestoko napao Tuđmana, ističući da je bio “partizanski prvoborac” i optužujući ga da je “omogućio okupaciju trećine preostale Hrvatske”.⁴¹

U takvim je okolnostima dopredsjednik HSP-a i načelnik Ratnoga štaba Ante Paradžik izišao 21. rujna 1991. nešto prije 17 sati iz Starčevićeva doma u Zagrebu i krenuo u Križevce.⁴² U njegovu društvu bio je Ivan Oršanić, “povjerenik HSP za Kanadu”⁴³, a vozio ih je Branko Perković, zaposlenik HSP-a.⁴⁴ Putovali su Ladom Nivom svijetle (oker) boje registarskih oznaka KA-789-20.⁴⁵ Nakon kraćega lutanja zbog nepoznavanja puta stigli su u Križevce, gdje je od 18:30 pa do 20 sati održana javna tribina, odnosno osnivačka skupština tamošnjega ogranka HSP-a.⁴⁶ Nakon voditelja govorio je Oršanić, koji je predstavljen kao “tajnik HSP-a iz Toronta”. Uz uobičajene pozdrave i pozivanje na borbu do

⁴⁰ “Zagreb je na fronti”, *Večernji list*, 21. 9. 1991., 14.

⁴¹ Letak naslovljen s „Tko je kriv za sadašnje stanje nakon sramnog sporazuma Tuđman – Milošević – Carrington o prekidu vatre u Hrvatskoj 17. rujna 1991.“, Zagreb, 21. 9. 1991., HSP, Zagreb, Šenoina 13; „Gubitnik u ratu, pobjednik u miru”, *Globus*, 6. 9. 1991., 14.

⁴² Ante Paradžik, sin Blaža, rođ. 10. veljače 1943. u Pregradi (Općina Ljubuški, BiH). Osnovnu i srednju školu završio je u Ljubuškom, a Pravni fakultet u Zagrebu. Tijekom 1971. bio je predsjednik Saveza studenata Hrvatske i jedan od vođa studentskoga pokreta u sklopu “hrvatskoga proljeća”. Nakon njegova nasilnoga gušenja Paradžik je 1972. osuđen na tri godine zatvora, koje je u cijelosti izdržao. Ponovno je uhićen 1975. te je nakon četiri mjeseca istražnoga zatvora i torture oslobođen optužbi i pušten. Treći je put uhićen 1976. i osuđen na dva mjeseca zatvora zato što je na pozivnice za svoje vjenčanje stavio hrvatsku trobojnicu “bez socijalističkih oznaka”. Četvrti je put uhićen 1977. godine. Bivao je uhićen svaki put kada bi Josip Broz Tito dolazio u Zagreb. To se tumačilo sigurnosnom mjerom zaštite predsjednika države i Partije. U Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji punih devetnaest godina bio je bez putovnice i ozbiljno ugroženih ljudskih prava. Paradžik se nalazi u Registru branitelja sa 295 dana u borbenom sektoru – MORH. Vidi: Matica rođenih Župe Humac, 1937. – 1946., str. 205, tekući br. 27; Dobroslav Paraga, Ante Paradžik, *Borba za Hrvatsku nezavisnost, od obnove do Lipanjske povelje Hrvatske stranke prava* (Zagreb: HSP, 1991), 239.

⁴³ Ivan (Ivica) Oršanić, sin Petra, rođ. 7. ožujka 1939. u Otočcu, trgovac sa stanom u Torontu (Kanada) s privremenim boravkom u Zagrebu, fiktivno bio prijavljen na adresi sjedišta HSP-a, Starčevićev trg broj 6. RH, Pismohrana Županijskoga suda u Zagrebu (dalje: ŽSZ), K-279/91., II. svežanj (202.-336.), predmet u spisu 411. Oršanić je u međuvremenu umro.

⁴⁴ Branko Perković, sin Ante, rođ. 20. ožujka 1957. u Drnišu, radnik, oko dva mjeseca zaposlen u HSP-u, sa stanom u Zagrebu. Protiv Perkovića je na Općinskom sudu u Zagrebu vođen kazneni postupak (predmet KO-1869/90) te je za njim u listopadu 1990. raspisana tjeratica. Optužen za kazneno djelo iz čl. 130, st. 1 Krivičnog zakona Socijalističke Republike Hrvatske (dalje: KZ SRH). RH, ŽSZ, K-279/91., IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 587. Perković je pak na sudu tvrdio da ga je policija tražila jer je navodno nekoliko godina prije razbio sliku J. B. Tita koja se nalazila u kafiću “Dalma” u Dubravi, gdje je radio, a o čemu policija nije imala nikakva saznanja. Perković se nalazi u Registru branitelja sa 433 dana u borbenom sektoru – MORH.

⁴⁵ Vlasnik Lade Nive bio je Ivan Vranić, sin Janka, rođ. 14. srpnja 1952. u Pribanjcima (Općina Duga Resa), po zanimanju krojač. RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 106. Vranić se nalazi u Registru branitelja sa 156 dana u borbenom sektoru – MUP.

⁴⁶ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 58.; II. svežanj (202.-336.), predmet broj 411.

Drine, podsjetio je na “slavnu prošlost Nezavisne Države Hrvatske” te ukazao na spremnost Hrvata iz Kanade da se “moralno, materijalno i fizički uključe u obranu”. Ustvrdio je da bi na poziv predsjednika Republike iz inozemstva došlo najmanje 250 do 300 tisuća mladih Hrvata u borbu za obranu domovine. Kazao je i da je kao pomoć donio “hrane, robe i ostalog” u vrijednosti od “oko dva milijuna dolara”.⁴⁷ U to vrijeme HSP još nije provjerio svoj politički utjecaj i ugled u javnosti jer (samostalno) nije ni izlazio na izbore. Demokratsku legitimaciju nadomještao je revolucionarnom retorikom i pozivanjem na “tradiciju” stranke, iskorištavajući nezaliječene hrvatske traume iz Drugoga svjetskog rata. Njihovi su čelnici nastupali kao da izbori nisu ni održani, a oni imaju apsolutnu potporu naroda. Kada bi se u praksi pokazalo da to nije tako, tada bi se pravdali “zavjerom” koju protiv njih organiziraju “preživjele komunističke strukture”, posebno UDBA i KOS koji preko svojih agenata “upravljaju Hrvatskom” i “manipuliraju zavedenim hrvatskim narodom”. Pritom su nudili nerealne političke ciljeve kojima su ugrožavali one realne što ih je postavljao i nastojao ostvariti hrvatski državni vrh, a odnosili su se na osamostaljenje RH. Paradžikov govor na tribini u Križevcima bio je koncipiran upravo na taj način: veličanje Pavelića i NDH te kritike Tuđmana i njegovih suradnika, koje je odreda označio kao “udbaše”, “kosovce”, “komuniste” i slično. Paradžik je bio povrijeđen malim odazivom Križevčana, za što je po ustaljenom obrascu optužio komuniste, a HSP je označio “najstarijom” i “najhrvatskijom” strankom koja je osnovana prije 130 godina. Za Pavelića je rekao da je bio “savezni poslanik, demokrat, humanist i liberal”, čak “previše demokratičan za njegov ukus”, a prije svega bio je “strateg i rodoljub” koji je “stvorio hrvatsku državu”. Tuđmana je ocijenio kao “kolebljivca” koji “gleda gdje će” i komunista, nakon čega je povikao: “Stvori hrvatsku državu i ubijaj sve!”, na što je dobio veliki pljesak malobrojne publike. Bio je to emotivan mobilizacijski govor, s mnogo strasti i prijetnji, lišen političke realnosti, mudrosti i takta.⁴⁸ U jednom trenutku tijekom tribine na neku tvrdnju iz Paradžikova govora s negodovanjem je reagirao jedan od gostiju, na što je odmah proglašen “HDZ-ovcem”, a Branko Perković, koji je s automatskom puškom u rukama stajao na bini nedaleko od Paradžika, priskočio je i puškom odgurnuo “provokatora”.⁴⁹

Paradžikov govor bio je tek nešto oštija verzija intervjuja koji je dao neposredno prije pogibije, a koji je izišao nakon njegove smrti. Kritizirao je Tuđmanovu “mirotvornu, pregovaračku politiku” zbog koje “narod gine”. Na pitanje je li moguće smijeniti aktualnu vlast, odgovorio je potvrdno kazavši da nitko nema “bjanko mjenicu” voditi narod ako mu ne ide. Dodao je i da u ratu nitko nije siguran te da je Tuđmana moguće “skinuti” u Saboru, ali i na ulici ako bi

⁴⁷ Snimka javne tribine u Križevcima održane 21. rujna 1991. nalazi se kod autora, a pribavljena je za potrebe pisanja ovoga članka. Snimka se nalazi i na internetu: <https://www.youtube.com/watch?v=ZLvEZRRZZgD4>, pristup ostvaren 28. 12. 2015.

⁴⁸ Snimka javne tribine u Križevcima održane 21. rujna 1991.

⁴⁹ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), Zapisnik o saslušanju svjedoka, 3. 10. 1991., predmet broj 177.-179.

se skupilo petsto tisuća do milijun ljudi koji bi zatražili njegovu ostavku.⁵⁰ To na prvi pogled i ne bi izgledalo neostvarivo da su bile točne tvrdnje čelnika HSP-a da imaju deset tisuća HOS-ovaca u sastavu ZNG-a te da su u sklopu svojega političkog angažmana, posebno svojega referenduma (kao odgovora na referendum koji je provodila vlast), prikupili “blizu 700.000 glasova”.⁵¹ Kada se nakon vremenskoga odmaka napravi analiza, jasno je da ništa od toga nije bilo točno te da su te tvrdnje bile neutemeljene i višestruko precijenjene. Bili su i ostali politički marginalna skupina, što su potvrdili i rezultati svih kasnijih izbora, ali i slijed povijesnih događaja u Hrvatskoj.

Malo nakon 21 sata, nakon što su u kafiću u središtu grada zajedno s desetak članova i simpatizera HSP-a popili piće, Paradžik i njegovi suputnici krenuli su iz Križevaca prema Zagrebu. Putem do Zagreba policija ih je više puta kontrolirala, uglavnom zbog toga što nisu imali propisno zamračena svjetla ili su se kretali brže nego što je to bilo dopušteno u uvjetima zamračenja proglašenim na širem području grada Zagreba, kojim je, kako je rečeno, vladala ratna psihoza.⁵² Policija je postupala po planu blokade koji je izrađen i donesen još u siječnju 1989. u Gradskom sekretarijatu za unutrašnje poslove pod nazivom “Plan blokade gradskog područja Zagreba na 13/trinaest punktova s kojima se zatvaraju ulazno izlazne prometnice”.⁵³ Zamjenik ministra unutarnjih poslova Slavko Degoricija zapovjedio je 30. lipnja 1991., s početkom napada JNA na Sloveniju, svim policijskim upravama postavljanje policijskih blokadnih punktova te kontrolu, preglede i pretrese osoba i vozila. Zapovjeden je da se kontrola vozila i vozača provodi “uz cjelovite mjere opreza i zaštite, ali na kulturni i profesionalan način”.⁵⁴

Prvi punkt, Dugo Selo

U Dugom Selu, na policijskom punktu u Ulici JNA nedaleko od vojarne u kojoj su još uvijek bili pripadnici JNA, dežurala su dva policajca, Marino Šižgora i Blaž Sarić. Njihova oznaka u internoj radiokomunikaciji bila je

⁵⁰ “Ubija svatko svakoga”, *Danas* (Zagreb), 1. 10. 1991., 20-22.

⁵¹ “Proglas Predsjedništva Hrvatske stranke prava hrvatskom narodu u domovini i svijetu”, u kojem tvrde da će se 19. svibnja 1991. biti moguće opredijeliti tek između federativne i konfederativne Jugoslavije, a oni nude izjašnavanje za “NEZAVISNU DRŽAVU HRVATSKU”. Proglas je dijeljen na skupovima HSP-a, a nalazio se i kao prilog u stranačkom glasilu *Hrvatsko pravo* u broju za travanj/svibanj 1991. U “Izjavi za javnost Hrvatske stranke prava” objavljen u istom broju glasila na prvoj stranici piše da je HSP u posljednjih šest mjeseci “skupila blizu 700.000 potpisa za proglašenje potpuno suverene nezavisne države Hrvatske”.

⁵² RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 58.; K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 105.

⁵³ Socijalistička Republika Hrvatska, Grad Zagreb, Gradski sekretarijat za unutrašnje poslove, Sektor za operativne poslove, broj: 02/1-str. pov. 1/89. od 24. 1. 1989., Akcija “Jež”, strogo povjerljivo, službena tajna, trajni dokument. Vidi u: RH, ŽSZ, K-279/91., II. svežanj (202.-336.), predmet broj 268.-270.

⁵⁴ RH, ŽSZ, K-279/91., II. svežanj (202.-336.), predmet broj 271.

“Drava 750” i “Drava 778”.⁵⁵ Oko 22 sata zaustavili su vozilo Ladu Nivu s tri putnika koje je dolazilo iz pravaca Križevaca i nije imalo propisno zasjenjena svjetla. Policajac Sarić otprije je poznao vozača Branka Perkovića, koji ga je, kako je utvrđeno tijekom istrage i suđenja, prethodno pozdravio i obratio mu se imenom. Perković je bio odjeven u maskirnu vojnu odoru, a njegovi suputnici Oršanić i Paradžik bili su u plavim odijelima s kravatama. Sarić je nakon pozdrava i nekoliko kurtoaznih rečenica propustio vozilo. Zbog osobnoga poznanstva s vozačem nikoga od putnika nije legitimirao, ali je naknadno počeo preispitivati svoj odnos s Perkovićem, koji je dvije-tri godine prije bio konobar u kafiću “Dalma” u Dubravi, kamo je Sarić često navraćao. Tijekom istražnoga postupka utvrđeno je da mu je Perković u nekoliko navrata posuđivao automobil, a prema njegovoj tvrdnji čak i novac, što je Sarić negirao. Sarić je vjerovao da je Perković “bratić, daljnji rođak ili prijatelj” stanovitoga Boška Badže, milicionara srpske nacionalnosti s kojim je radio, a koji ga je, po njegovoj tvrdnji, i upoznao s Perkovićem. Istovremeno, Perković je izjavio da ga je s Badžom upoznao upravo Sarić te da on i Badža nisu ni u kakvu srodstvu niti su prijatelji.⁵⁶

Uglavnom, Sarić je posumnjao da mu je Perković možda lagao da je pripadnik ZNG-a, pogotovo zato što nije vidio oznaku koju je Perković imao na desnom rukavu odore. Sumnju je potaknula vijest koju je tih dana čuo od kolega, po kojoj je spomenuti Badža prešao na stranu pobunjenih Srba, odnosno milicije Srpske autonomne oblasti Krajine, čiji je načelnik bio Mile Martić, po kojem su onda nazvani “martićevcima”. Sarić je htio ispraviti propust, pa je radiovezom u 22 sata i 6 minuta zatražio od kolega na kontrolnoj točki “Jež 10” u Sesvetama da Perkovića i njegovo vozilo zaustave i prekontroliraju. Sarić im je u prvom javljanju rekao: “Pa dajte molim vas jednu Ladu-Nivu bijele boje karlovačke registracije, najvjerojatnije se radi o sumnjivim osobama, pa dajte molim vas zaustavite to obvezno, provjerite pod obavezno, ja mislim da iza svega toga stoji nešto što nam ne treba.” Odgovoreno mu je da će je pokušati zaustaviti ako je vide. Nakon toga Sarić ih je upozorio da budu oprezni te ih ponovno nazvao i pitao jesu li razumjeli njegovu poruku. Rečeno mu je da su razumjeli te da će se javiti ako što bude. Sarić ih je još jednom pozvao na oprez i dodao da “vjeruje da su to Martićevci”.⁵⁷ Tijekom navedenog razgovora čuo se i čitav niz poruka nepoznatih osoba koje su upadale u vezu. Uglavnom se radilo o psovkama, prijetnjama i ometanju veze “tastiranjem”, što je u ljeto i jesen

⁵⁵ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svezanj (od 953.), predmet broj 1010. Marinko Šižgora, sin Šime, rođ. 1964. u Benkovcu, nalazi se u Registru branitelja sa 2125 dana u borbenom sektoru – MUP; Blaž Sarić, sin Luke, rođ. 1966. u Gradačcu, vođa patrole, nalazi se u Registru branitelja sa 2157 dana u borbenom sektoru – MUP.

⁵⁶ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svezanj (1.-202.), predmet broj 177/21.-179.

⁵⁷ RH, ŽSZ, K-279/91., IV. svezanj (536.-742.), predmet broj 569.-583. Službena zabilješka 22. 9. 1991. PUZ odnosi se na preslušavanje vrpce na kojoj su snimljeni razgovori djelatnika PUZ-a preko UKV veze za 21. rujna 1991. u vremenu od 22 sata i 6 minuta do 22 sata, 29 minuta i 20 sekundi. Naime, to je vrijeme od prvoga poziva s punkta u Dugom Selu do poziva za hitnu pomoć koji je uslijedio nakon pucnjave.

1991. zbog raspada sigurnosnoga sustava bilo uobičajeno na svim bojištima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (BiH). Onaj tko je tada koristio radiovezu zna da takvi upadi nisu uzimani ozbiljno niti su mogli utjecati na postupanje policajaca odnosno na situaciju na terenu. Važno je napomenuti da policajci Sarić i Šižgora nisu legitimirali putnike u Ladi te nisu znali da je u automobilu Ante Paradžik.⁵⁸

Drugi punkt, Sesevetska Sela

Na kontrolnoj točki u mjestu Sesevetska Sela dežurali su policajci Željko Marković⁵⁹ i Franjo Begić⁶⁰ zajedno s pričuvnim policajcima Ivanom Hrenovićem, Franjom Čačićem i Berislavom Pervanom. Njihove oznake bile su “Jež 10” i “Korana 408”.⁶¹ Malo nakon 22 sata dobili su radiovezom poziv od Blaža Sarića, “Drave 778”, da “pokušaju zaustaviti” Ladu Nivu karlovačkih registarskih oznaka jer je moguće da se radi o “Martićevim milicajcima”. Na pokušaj zaustavljanja, koji je bio nepropisan jer policajac Begić nije izišao pred automobil nego je signalizirao zaustavljanje s ispruženom palicom iza zaklona od betonske cijevi, vozač Lade nije se zaustavio. Putnik sa stražnjega sjedala navodno se okretao i gledao prema policajcu koji je nepropisno i u strahu mahao tablicom sa znakom “Stop” koja nije imala svjetla i usto je vikao “stoj”. Lada se s uključenim neispravnim oborenim (kratkim) svjetlima brzinom od oko 50 do 60 km na sat nastavila kretati u smjeru Seseveta.⁶² Policajac Marković pozvao je u 22 sata i 9 minuta kontrolni punkt “Jež 2” u Zagrebačkoj ulici i rekao: “Daj ova Niva, karlovačke tablice ide dolje prema tebi, budite oprezni...” Usred razgovora javile su se smetnje na vezi. Malo kasnije iz smjera Seseveta začuo je rafalnu paljbu.⁶³

Treći punkt, Sesevete

Na kontrolnom punktu “Jež 2”, u Zagrebačkoj ulici broj 41 na križanju s Ulicom Anke Krizmanić u Sesevetama, koji je u komunikaciji koristio šifru “Korana 246”, dežurali su vođa patrole Branko Matošević⁶⁴ te policajci Željko

⁵⁸ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), izjava Blaža Sarića dana 10. 10. 1991. istražnom sucu; VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1012.; IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 562.-567.

⁵⁹ Željko Marković, sin Đure, rođ. 1964. u Koprivnici, vođa policijske patrole u Sesevetskim Selima. RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 195.-197. Marković se nalazi u Registru branitelja sa 2157 dana u borbenom sektoru – MUP.

⁶⁰ Franjo Begić, sin Tomislava, rođ. 1. siječnja 1949. u Prečecu (Dugo Selo). Ne nalazi se u Registru branitelja.

⁶¹ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1010.

⁶² RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1013.-1014.

⁶³ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 65.-66.; K-279/91., IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 569.-583.; K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 195.-197.

⁶⁴ Branko Matošević, sin Petra, rođ. 6. veljače 1962. u Šegovini Cerničkoj (Nova Gradiška).

Vučemilović-Grgić⁶⁵, Ivica Vukoje⁶⁶, Paško Palić⁶⁷ i Željko Čeko⁶⁸. Nakon dojava iz Dugoga Sela, odnosno Sesevetskih Sela pripremali su se zaustaviti sumnjivo vozilo. Nisu bili sigurni odakle im dolazi informacija, pa nisu znali ni iz kojeg će smjera vozilo doći. Zato su pokrivali oba pravca, i onaj južni iz Zagreba (Vukoje i Palić) i onaj iz pravca Dugoga Sela (ostali).⁶⁹ Matošević je u 22 sata i 13 minuta nazvao punkt u Dugom Selu i pitao ih “jesu li oni davali obavijest o kakvoj Ladi Nivi”. Odgovoreno mu je da jesu uz pitanje “Jeste li zaustavili?”. Veza je stalno ometana, ali se iz ovjerenoga prijepisa razgovora može saznati da je Matošević rekao da Lada “nije još naišla”. Nakon toga “Drava 778”, odnosno policajac Sarić s punkta u Dugom Selu uz prekide i ometanje rekao je: “...radi se o maskirnom odijelu vozi vozač, najvjerojatnije Martićevac, dajte molim vas to provjerite u kojoj stanici policijskoj radi, ako već radi kod nas u Zagrebu”.⁷⁰

Kada se sumnjivi automobil približio, netko od nazočnih povikao je: “To je on.” Vučemilović je baterijskom svjetiljkom signalizirao vozaču da se zaustavi. Perković je vozio brže od dopuštenoga (oko 70 km na sat) i s nepropisno zasjenjenim svjetlima. Povremeno je uključivao duga svjetla odnosno “blicao” da bi bolje vidio ispred sebe i izbjegao eventualne zapreke. Vučemilović je to protumačio kao znak vozača da se ne kani zaustaviti, odnosno kao upozorenje da mu se skloni s ceste.⁷¹ Dodajmo da je on neprekidno dežurao gotovo 60 sati, a dodatno ga je uznemirilo i to što je na trenutak bio zaslijepljen dugim svjetlom.⁷² Kada to povežemo s višekratnim upozorenjima kolega s prethodnih punktova i pozivanjem na “oprez”, jasno izrečenom sumnjom da se vjerojatno radi o “martićevcima” kao i ukupnom ratnom psihozom, onda donekle postaje jasnije zašto je Vučemilović ispalio kratki rafal u motor automobila u pokušaju da ga zaustavi. Nakon ispaljenoga rafala Vučemilović se povlačio unatrag, pri

---

Nalazi se u Registru branitelja sa 2157 dana u MUP-u, od toga 1289 dana u borbenom i 868 dana u neborbenom sektoru.

⁶⁵ Željko Vučemilović-Grgić, sin Petra, rođ. 3. ožujka 1961. u Osijeku. Ne nalazi se u Registru branitelja. Presudom Općinskoga suda u Zagrebu osuđen je 8. rujna 1982. zbog kaznenoga djela iz čl. 131, st. 1 KZ SRH na kaznu zatvora od šest mjeseci, uvjetno na dvije godine. RH, ŽSZ, K-279/91., III. svežanj (337.-535.), predmet broj 412.

⁶⁶ Ivica Vukoje, sin Blaža, rođ. 10. rujna 1962. u Velikoj Bukovici (Derвента, BiH), nalazi se u Registru branitelja sa 1921 danom u borbenom sektoru – MUP.

⁶⁷ Paško Palić, sin Krste, rođ. 6. rujna 1968. u Janjevu (Lipljan, Kosovo), ne nalazi se u Registru branitelja.

⁶⁸ Željko Čeko, sin Joze, rođ. 27. srpnja 1962. u Podhumu (Livno, BiH), nalazi se u Registru branitelja sa 1053 dana u borbenom sektoru – MUP.

⁶⁹ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 143.-146.

⁷⁰ RH, ŽSZ, K-279/91., IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 569.-583.

⁷¹ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 143.-146. Vještačenjem je utvrđeno da je vozač Lade u trenutku kada je na njega otvorena vatra vozio s upaljenim oborenim svjetlima te da lijeva žarulja nije bila ispravno postavljena, pa je bacala svjetlo daleko ispred sebe. RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 131.-136. Tijekom sudskoga postupka prihvaćena je i ocjena vještaka po kojoj je automobil stajao u trenutku kada je pogođen, što je Vučemilovićeva obrana negirala.

⁷² RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 143.-146.; K-279/91., III. svežanj (337.-535.), predmet broj 464.

čemu je pao preko rubnika, a njegovi su kolege pomislili da pucnjava dolazi iz automobila, pa su i oni, osim Ivica Vukoja, koji se sklonio iza kuće, otvorili vatru te je nastala opća pucnjava. Balističkim vještačenjem nepobitno je utvrđeno da iz oružja pronađenog u automobilu nije pucano. Naime, na stražnjem sjedalu automobila Lade Nive nalazila se automatska puška (M70 AB2) sa dva puna okvira. Vozač je pored mjenjača imao i pištolj TT 7,62 mm, a Paradžik je imao pištolj kalibra 7,65 mm u torbici koju je nosio sa sobom.⁷³ Utvrđeno je i da su u pravcu Lade pucala četvorica policajaca iz automatskoga oružja te da su ukupno ispalili 49 metaka. Vozilo je pogođeno sa 28 hitaca, uočeno je toliko oštećenja nastalih ulazom zrna metka – na prednjem dijelu vozila 15, na desnoj bočnoj strani 11 te po jedno oštećenje na stražnjoj i lijevoj bočnoj strani. Željko Vučemilović-Grgić ispalio je 26 hitaca, od kojih su 23 pogodila vozilo. Branko Matošević ispalio je sedam hitaca, od kojih je jedan pogodio vozilo. Željko Čeko ispalio je dva hica i oba su pogodila vozilo, a Paško Palić ispalio je 14 hitaca od kojih su dva pogodila vozilo.⁷⁴ Dvojica putnika u vozilu pogođena su s pet hitaca. Jedan je metak pogodio Paradžika u potkoljenu, a drugi, “rikošetiran”, u predio jetara te ga gotovo trenutačno usmrtio. Perkovića su pogodila tri hica u ruku, a Oršanić je ostao neozlijeđen. Bacio se po stražnjem sjedalu i za vrijeme pucnjave te neposredno nakon nje nepomično je ležao praveći se mrtav. U unakrsnoj pucnjavi policajac Palić lakše je ranjen krhotinom metka u desnu natkoljenu.⁷⁵ Kada je pucnjava prestala, ranjeni Perković čuo je kako netko od policajaca njemu i njegovim suputnicima psuje “četničku mater” te više da baci oružje odnosno “bombu”, koju on nije ni imao.⁷⁶

Kada je Perković rekao da je u vozilu dopredsjednik HSP-a Ante Paradžik te kada je Vučemilović pogledao u unutrašnjost vozila i vidio propagandni materijal HSP-a na sjedalu, opsovao je i rekao “ubili smo naše”.⁷⁷ Matošević je u istrazi izjavio da nikada prije nije čuo za Paradžika; poznavao je Blaža Sarića, ali nije prepoznao njegov glas na radiovezi jer on nije ni bio na vezi, nego Ivica Vukoje. U 22 sata i 18 minuta s punkta u Sesvetama zatražena je hitna pomoć jer je “došlo do pucnjave”. Na pitanje tko je na koga pucao odgovoreno je da Lada o kojoj je javljano “nije htjela stat i došlo je do pucnjave”. Rečeno je i da je ozlijeđen “jedan naš i jedan njihov”. Dvije minute poslije “Jež 2” odgovara na pitanja Operativnog dežurstva PUZ-a odnosno “Korane” i kaže da su osim dvojice ranjenih još dvojica poginula. Na pitanje tko je poginuo “Jež 2” odgovara: “A neka dvojica u autu su ne znamo ko je, dok se dođe (ov)amo da se utvrdi”.⁷⁸ U Centru za obavješćivanje u Sesvetama zabilježeno je u 22 sata i 20 minuta da je “u Starom Brestju, na uglu Zagrebačke ulice i ulice A. Krizmanić

⁷³ RH, ŽSZ, K-279/91., II. svežanj (202.-336.), Kio-I-225/91-48., 17. 10. 1991., predmet broj 226.

⁷⁴ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1023.-1025.

⁷⁵ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 703., 803., 827.

⁷⁶ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 60.

⁷⁷ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 144.

⁷⁸ RH, ŽSZ, K-279/91., IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 569.-583.

došlo do pucnjave iz automatskog oružja”. Dežurni je zapisao da “iz neslužbenih izvora saznaje da ima ranjenih” te šalje hitnu pomoć. Bilješku je završio konstatacijom da je ekipa MUP-a “izišla na uviđaj”.⁷⁹

Psiho-socijalni profil prvooptuženoga u sudskom postupku

Željko Vučemilović-Grgić pristupio je hrvatskoj policiji 5. kolovoza 1990., kako kaže, iz domoljubnih pobuda “iz srca” te je prošao kratki tečaj od samo mjesec dana koji je više sličio vojnoj nego policijskoj obuci. Prema vlastitom zahtjevu prebačen je u jedinicu za specijalne namjene u Rakitju, gdje je bio od listopada 1990. do 5. ožujka 1991., kada je prebačen u Policijsku stanicu u Dubravi. Odatle je poslan na Plitvice, gdje je neodređeno vrijeme u srpnju ili kolovozu boravio u srpskom okruženju u teškim uvjetima. Tom je prilikom izgubio 12 kilograma tjelesne težine. Kada je vraćen u Dubravu, najčešće je bivao raspoređen na nadzornu točku u Zagrebačkoj 41 (“Jež 2”), gdje se 5. rujna 1991. dogodio incident u kojem je Vučemilović prilikom nekog sukoba (navodno nehotice) iz automatske puške ranio oficira JNA. Zbog toga nije kritiziran, nego je stekao reputaciju odlučna i hrabra policajca. Mladi i neiskusni policajci kakav je bio i Vučemilović nisu prošli odgovarajuću obuku, nisu imali jasne upute o tome kako postupati u raznim slučajevima, kao što je bio slučaj nezaustavljavanja vozila. Vučemilović je izjavio da zna tko je Ante Paradžik i kojoj je stranci pripadao. Istaknuo je da nije znao tko je u vozilu jer da je znao, sigurno ne bi pucao.⁸⁰ Vučemilović je uoči tragičnoga događaja od 21. rujna 1991. proveo “gotovo 60 sati neprekidno na dužnosti”. Dežurao je 12 sati na punktu, zatim 12 sati u stanici, odakle je opet otišao na punkt gdje se dogodila tragedija. Medicinski su vještaci procijenili da je Vučemilović “zabrinut, deprimiran, nesiguran, ambivalentan u procjeni svog ponašanja i situacije u kojoj se nalazi”. Posebno je osjetljiv na komentare o “potencijalnoj političkoj pozadini čitavog slučaja”. Smatra da je obavljao svoju dužnost, da je izlagao život opasnosti, a sada je “za nagradu” degradiran na razinu “običnog kriminalca i ubojice”. Opetovano žali zbog nesretnoga slučaja i smatra da se radilo “o nizu nesretnih okolnosti od kojih je svakako na prvom mjestu bilo konfuzno informiranje iz kojeg su zaključili da im se približava vozilo s potencijalno vrlo opasnim ‘martićevcima’”. Usto, cijelo područje bilo je zamračeno zbog uzbune. Automobilaska svjetla Lade Nive nisu bila propisno reducirana, vozilo se nije zaustavilo na uobičajeni način, nije bilo ni preciznih instrukcija o ponašanju u sličnim situacijama i slično. Vučemilović je izjavio da smatra da je postupio “na jedini mogući ispravan način jer za razliku od nekih kolega nije mogao propustiti vozilo ili se sakriti iza grudobrana”.⁸¹

⁷⁹ Republika Hrvatska, Gradski sekretarijat za narodnu obranu, Područni odjel Sesvete, Centar za obavješćivanje, Zagreb, 21. rujna 1991.

⁸⁰ RH, ŽSZ, K-279/91., III. svežanj (337.-535.), predmet broj 454.-465.

⁸¹ RH, ŽSZ, K-279/91., III. svežanj (337.-535.), predmet broj 506.-535.

Informiranje i prva javna predodžba o tragičnoj pogibiji Ante Paradžika

Hrvatska izvještajna novinska agencija (HINA) prva je tijekom noći 21./22. rujna 1991. prenijela informaciju o pogibiji Ante Paradžika. Pozvali su se na podatke Operativnog centra (OC) MUP-a i javili da se automobil u kojem je bio Paradžik nije na zahtjev policije zaustavio na prvom, a prema "zasad neprovjerenim informacijama" ni na drugom kontrolnom punktu. U informaciji piše: "Iz njegova auta otvorena je vatra pri čemu je ranjen jedan policajac. Policija je uzvratila vatru, a pogođeni Ante Paradžik podlegao je ranama u bolnici."⁸² Idućega jutra informacija je objavljena i u novinama.⁸³ Tijekom 22. rujna trebala je biti održana tiskovna konferencija na Okružnom sudu u Zagrebu. Zbog spriječenosti istražnoga suca Branka Čižmeka, njegovu izjavu pročitao je dežurni sudac Božidar Jovanović. Korektno su navedeni do tada poznati podaci, čime je potpuno demantirana (dez)informacija koju je prethodno objavila HINA.⁸⁴ Nakon toga su uslijedili različiti napisi koji su u tragičnu pogibiju Ante Paradžika unijeli elemente zavjere i sumnju u "političko ubojstvo". Najviše je u tom smislu učinio Paraga, koji je već na stranačkom komemorativnom skupu neposredno prije sprovođa kazao da mu je Paradžik navodno više puta rekao "Paraga, mogli bi biti smaknuti". A onda je nastavio: "Ja vam moram reći, bez obzira što kaže službena istraga, da se radi o političkom atentatu, pripremanom ubojstvu, i da smo prije pet dana i Ante i ja bili obaviješteni da nam se radi o glavi. Ja sam sasvim slučajno ostao živ. I netko bi drugi držao slovo i za mene i za Antu. Trebali smo biti obojica ubijeni."⁸⁵ Iako Paraga nije ponudio nikakav argument, ta i slične optužbe su se ponavljale.

⁸² HINA, Opći servis, Usmrćen Ante Paradžik, Hina, 220135 MET sep 91. Hrvatska stranka prava zatražila je na konferenciji za tisak održanoj 26. rujna 1991. ostavke direktora Hrvatske televizije, Hrvatskog radija, HINA-e te ministra informiranja. Isti je dan i HINA priopćila da nije dezinformirala javnost, nego je prenosila informacije koje je dobivala od službenih institucija. Vidi: "Smrt zbog zablude" i "HINA nije dezinformirala", *Večernji list*, 27. 9. 1991.

⁸³ "Poginuo Ante Paradžik", *Večernji list*, 22. 9. 1991., 12. Informacija je objavljena kao "posljednja vijest"; "Poginuo Ante Paradžik", *Vjesnik*, 22. 9. 1991., 10. Autor se pozvao na informaciju iz "operativnog štaba MUP-a". Navedeno je da je "Paradžik poginuo zbog nepridržavanja propisa o obaveznom zaustavljanju". Ni beogradski mediji nisu propustili objaviti vijest o pogibiji Ante Paradžika, "ratobornog potpredsjednika HSP-a". Vidi: "Nije se zaustavio", *Borba* (Beograd), 23. 9. 1991., 3; "Mrlja na 'mladoj demokraciji'", *Borba*, 24. 9. 1991., 5. Posebno je indikativan naslov članka "Političko ubojstvo", *Borba*, 27. 9. 1991., 2.

⁸⁴ HINA, Izjava dežurnog suca Okružnog suda u Zagrebu povodom incidenta u kojem je smrtno stradao Ante Paradžik, 22. 9. 1991., 19:20. Prethodne večeri, nakon prijave iz PUZ-a 21. rujna 1991. u 22 sata i 55 minuta, na mjesto događaja izišao je istražni sudac Branko Čižmek s dežurnim zamjenikom okružnoga javnog tužitelja Marinkom Orličem. Odvjetnik Antun Miličević podneskom od 31. ožujka 1992. zatražio je od suda "pozvati i saslušati kao svjedoka Antu Leticu, namještenika MUP-a RH na okolnosti utvrđenja razloga zbog kojih je u javnosti lansirao lažnu informaciju da se vozilo LADA NIVA nije zaustavilo i da su putnici iz tog vozila pucali na policajce, iako je imao podatke dobivene od djelatnika PU Zagreb da se vozilo propisno zaustavilo i da nitko iz njega nije pucao". RH, ŽSZ, K-279/91., IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 609.-610.

⁸⁵ HINA, Govor Dobroslava Parage u Starčevićevu domu na komemorativnom skupu održanom 25. 9. 1991.

Nije ih se moglo dokazati, ali nakon višegodišnjega ponavljanja niti ignorirati. On je i prije, a i poslije bio sklon izmišljanju "atentata" na sebe. Tomislav Jonjić, koji je član HSP-a postao u proljeće 1990., a jedno vrijeme vodio organiziranje stranke u srednjoj Dalmaciji i dijelu Hercegovine, o tome piše: "U kolovozu 1990. u Hrvatsku je iz SAD-a napokon dojezdio Dobroslav Paraga, čime je počelo, moglo bi se reći, razdoblje serije atentata na nj: jedva da bi prošao tjedan a da se u tisku ne pojavi vijest o konferenciji za tisak ili o stranačkom priopćenju u kojem se javlja da je predsjednik stranke ponovno bio žrtvom atentata iz kojeg se, čudom Božjim, izvukao bez ozljeda. Redale su se javne optužbe na Tuđmanov račun i optuživalo državno vodstvo za izdaju."⁸⁶

Paradžik je pokopan 25. rujna 1991. na Mirogoju u nazočnosti "više desetaka tisuća građana". Obred je predvodio pomoćni biskup zagrebački Juraj Jezerinac, a od pokojnika su se oprostili predsjednik HSP-a Dobroslav Paraga, dužnosnici HSP-a Marijan Rogić i Anto Đapić, ministar u Vladi RH Dražen Budiša, dopredsjednik Hrvatske demokratske stranke Anto Kovačević, predsjednik Hrvatskoga društva političkih zatvorenika Drago Stipac te dužnosnik Hrvatskoga državotvornog pokreta Zvonimir Popović. U govorima je naglašena Paradžikova borba i žrtva za Hrvatsku. Paraga je naglasio da je Paradžik bio poklonik ideje nezavisne države Hrvatske ujedinjene "od Sutle do Drine" te da je otišao s riječima: "Živjela nezavisna država Hrvatska!" Zatim je nastavio: "Podmukli i opaki neprijatelji Hrvatske i hrvatskoga naroda pripremili su mu stupicu. Pripremili su ovaj zločin. I mi to nećemo nikada zaboraviti. Mi smo narod i kršten i djelomično islamiziran. Mi nismo osvetnici, ali tražit ćemo do posljednjeg krivca za ovaj zločin, i one u političkoj vlasti, i one u izvršnoj vlasti. Neće biti pomirenja dok se ne zadovolji pravda, jer i Sveto pismo nas stoljećima i tisućljećima uči da se mir može temeljiti jedino na pravdi."⁸⁷ Budiša je rekao da govori kao "prijatelj i kum" Ante Paradžika. Osporio je Paragine optužbe tvrdnjom da "u ovom trenutku mi ne znamo da li je Antina smrt stjecaj tužnih okolnosti ili se radi o političkom ubojstvu" te dodao: "Dragi prijatelju, s tobom u grob ne smije biti zakopana niti jedna laž, a niti prikrivena istina. Hrvatska Vlada izražava duboko žaljenje zbog tragične pogibije i sućut obitelji. Na jučerašnjoj sjednici je naložila hitnu istragu Ministarstva unutarnjih poslova da se otkrije sve ono što je vezano za tvoje ubojstvo. Niti laž, niti prikrivena istina, ne smiju biti s tobom pokopani i nema tog interesa u ime kojega bi se smjelo bilo što prešutjeti, ali isto tako dok se ne utvrdi ta istina, nije najodgovornije već sada optuživati, pa čak i političku vlast i izvršnu vlast Republike Hrvatske. Žao mi je što na ovom tužnom skupu moram to reći, ali konačno to je i moja obveza prema tebi dragi prijatelju, jer se nisi ni sam zadovoljavao poluistinom i nedorečenim riječima. Ako je tko sjekao riječima, onda si to bio ti!"⁸⁸

⁸⁶ Tomislav Jonjić, "Sporovi i rascjepi u obnovljenoj Hrvatskoj stranci prava 1990. – 1992. (pogled iz provincije)", u: *Pravaštvo u hrvatskome političkom i kulturnom životu u sučelju dvaju stoljeća*, ur. Zdravka Jelaska Marijan i Zlatko Matijević (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2013), 550.

⁸⁷ HINA, Prijepis govora Dobroslava Parage na Mirogoju 25. rujna 1991.

⁸⁸ Govor Dražena Budiše na Mirogoju 25. rujna 1991.; HINA, Pokopan dopredsjednik Hr-

No vodstvo HSP-a to nije prihvatilo. Na naslovnici stranačkoga glasila *Hrvatsko pravo* najavljen je članak "MUP pucao – tko je nišanio?". Iznesene su glavne činjenice o Paradžikovu ubojstvu kao i čitav niz insinuacija: "Državni službenici koji su istragu proveli, libe se zaključiti da je riječ o smišljenom ubojstvu, ali kažu da neke činjenice i drugi dokazi upućuju na to da bi se moglo raditi i o političkom ubojstvu. Čeka se da se istina utvrdi na glavnoj raspravi pred Velikim vijećem Okružnog suda u Zagrebu."⁸⁹ Ali "istina" se ipak nije čekala, nego se kroz medije pokušavala proizvesti. Tako već u nastavku članka autor iznosi "moguće razloge i motive" Paradžikove pogibije, a to su: "Naglo jačanje HSP-a, poglavito zbog nekompromisne hrvatske politike, geometrijsko povećavanje brojnosti HOS-a, zbog dokazane borbenosti i junaštva u borbama protiv četnika i okupatora, time i smanjivanje povjerenja javnosti u tuđmanovsku politiku i redovne snage Hrvatske vojske koja biva blokirana čudnim, pa i kolaboracionističkim komandama i primirjima, sve su to mogući razlozi i motivi zbog kojih je Paradžik ubijen. Kao upozorenje HSP-u, Dobroslavu Paragi i svima onima koji se ne slažu na riječi i djelu s tuđmanovskim poimanjem vođenja hrvatske politike." Članak završava posebno važnom obaviješću koja je tiskana masnim slovima: "Kako smo saznali, u posljednji trenutak, u Stranku prava stiglo je pismo u kojoj (kojem) jedan bivši mupovac iz Rijeke tvrdi da je jedan od aktualnih ministara Vlade izjavio kako Paradžika treba ukloniti, jer svojim djelovanjem i postupcima šteti hrvatskoj politici. Ime tog ministra stranka će, bude li potrebno objaviti na sudu. Osim toga stranka, kako kaže njezin predsjednik, raspolaže i dokumentom, snimkom na kojoj se čuje naredba za izvršenje likvidacije Ante Paradžika."⁹⁰ Primjetno je da se Paradžikova smrt u stranačkoj promidžbi sve više koristila za promociju Dobroslava Parage, iako njihovi odnosi nikako nisu bili idilični. Paradžik je svojevremeno spriječio da u stranački statut uđe odredba po kojoj bi Paraga postao predsjednik HSP-a te ju je promijenio i na čelo stranke instalirao Predsjedništvo. Paradžik je ustvrdio da se ne smiju dati prevelike ovlasti "čovjeku koji je sklon samovolji i osobi koja je došla na gotovo"⁹¹

U spomenutom broju *Hrvatskoga prava* objavljen je i "brzjav sućuti i upozorenja" koji su predsjedniku Tuđmanu poslali članovi američkoga Kongresa James A. Traficant i Ronald V. Dellums. Sadržaj tog brzjava toliko je indikativan da ga vrijedi objaviti u cijelosti: "Dragi predsjedniče Tuđman, Tužna vijest o ubojstvu gospodina Paradžika, dopredsjednika Hrvatske stranke prava, izazvala je pozornost Kongresa Sjedinjenih Američkih Država. Kao član Kongresa, zabrinut sam zbog proturječnih izvještaja o ovom tragičnom događaju. U tom kontekstu, napominjem vam da učinite sve što je u vašoj moći

vatske stranke prava Ante Paradžik, 25. 9. 1991. 18:01; Gregurić, *Vlada demokratskog jedinstva Hrvatske*, 141; Vladimir Šeks, 1991. *Moja sjećanja na stvaranje Hrvatske i Domovinski rat*, sv. 2 (Zagreb: Večernji list, 2015), 142-143.

⁸⁹ "MUP pucao – tko je nišanio?", *Hrvatsko pravo*, br. 6, 5. 11. 1991., 1-3.

⁹⁰ *Isto*.

⁹¹ Pavelić, *HSP od obnove do slobode*, 97-98; *Statut i temeljna načela Hrvatske stranke prava*, Zagreb, 24. 2. 1991. godine, 17.-20.

da zajamčite sigurnost gospodina Parage. Mi smo u Kongresu također žalosni kad vidimo da se Hrvati počinju dijeliti u najosjetljivijem trenutku za postizanje mira u regiji. Hrvati moraju izgraditi jedinstven napor za mir. Nadam se da Vi i Hrvatska stranka prava imate isti cilj na umu, blagostanje Hrvatske i vrhunac regionalne stabilnosti. Svi lideri regije moraju raditi zajedno na razrješavanju razlika uključivši i one koje mogu postojati između Vas i gospodina Parage. Mir počinje u kući.”⁹² Sve se to događalo u vrijeme kada su optužbe za “obnovu NDH” i “povampirenje ustaštva” bile najefikasnije sredstvo za diskreditaciju hrvatske vlasti i države, i u “domaćim” i u stranim medijima i političkim krugovima. Paraga je tvrdio da “svi žele biti HOS” jer se on “bori i za Zemun, Bosnu, Hercegovinu i Sandžak” te ponovio da je pozdrav “Za dom spremni” koji HOS koristi zapravo “starohrvatski vojnički pozdrav”. Izjavio je i da HSP podržava 10. travnja “kao datum koji označava stvaranje hrvatske države” te da ustaški režim unatoč nekim pogreškama “nije bio fašistički ni nacistički.”⁹³ Takve i slične izjave nisu bile rijetke u to vrijeme, ali je svakako bilo veoma neobično da nekoga s takvim stajalištima otvoreno podupiru pojedini članovi američkoga Kongresa.⁹⁴

Sudski proces

Načelnik Odjela za suzbijanje općeg kriminaliteta Policijske uprave Zagreb Ante Gugić podnio je 24. rujna 1991. Okružnom javnom tužiteljstvu (poslije: Državno odvjetništvo) kaznenu prijavu protiv Željka Vučemilovića-Grgića, Branka Matoševića, Željka Čeke i Paška Palića na temelju osnovane sumnje da su počinili kazneno djelo ubojstva te ubojstva u pokušaju. Prijavljeni su već 22. rujna lišeni slobode te im je određen pritvor.⁹⁵ Na temelju navedene prijave, Okružno javno tužiteljstvo, koje je zastupao Anto Nobilo, podnijelo je 27. rujna 1991. istražnom sudu Okružnoga suda u Zagrebu “Zahtjev za provođenje istrage”.⁹⁶ Odvjetnik Zvonimir Hodak uputio je 16. listopada 1991. Podnesak Okružnom sudu u Zagrebu kojim ga obavještava da je dobio punomoć zastupati HSP kao oštećenika, u svim fazama kaznenoga

⁹² “Brzjav sućuti i upozorenja predsjedniku Tuđmanu iz američkog Kongresa”, *Hrvatsko pravo*, br. 6, 5. 11. 1991., 3. Brzjav je upućen već 24. rujna 1991. godine.

⁹³ “Svi će biti HOS”, *Hrvatsko pravo*, br. 6, 5. 11. 1991., 9-10.

⁹⁴ O prirodi angažmana američkoga kongresnika J. Traficanta vidi: “Urotništvo Parage i Traficanta”, *Slobodna Dalmacija*, 4. 6. 1993., 11; “Bančev neprežaljeni ‘zagrebački breg’”, *Večernji list*, 22. 9. 2014., 24. Taj je tekst nastao u sklopu polemike između autora ovoga članka i Ive Banca koja je vođena na stranicama *Večernjega lista*; <http://www.nytimes.com/2002/07/25/us/house-votes-with-lone-dissent-from-condit-to-expel-trafficant-from-ranks.html>, pristup ostvaren 29. 12. 2015.

⁹⁵ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 5.-9.

⁹⁶ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), predmet broj 1.-4. Antu Nobila zamjenjivala je tijekom postupka Nika Pinter. U tekstu su nazivi institucija pisani onako kako su se one tada službeno zvale.

postupka.⁹⁷ Hodaku je još 1. listopada 1991. punomoć potpisao predsjednik HSP-a Dobroslav Paraga.⁹⁸

Vijeće Okružnoga suda u Zagrebu kojim je predsjedao Vojko Madirazza donijelo je 21. listopada 1991. rješenje kojim je pritvor okrivljenicima produžen za sljedećih mjesec dana.⁹⁹ Okružno javno tužiteljstvo podnijelo je Okružnom sudu u Zagrebu 20. studenoga 1991. optužnicu protiv Vučemilovića-Grgića, Matoševića, Čeke i Palića za kazneno djelo ubojstva i ubojstva u pokušaju.¹⁰⁰ Prvooptuženom je dva dana poslije “zbog velikog publiciteta i uznemirenja građana” produžen pritvor, a ostali su pušteni da se brane sa slobode.¹⁰¹ Odvjetnik prvooptuženoga uputio je sudu podnesak uz koji je priložio i peticiju koju je potpisalo više od 250 građana Sesvetskoga Kraljevca (gdje je njegov branjenik živio) kojom su tražili njegovo puštanje na slobodu.¹⁰² Vijeće mjesnih zajednica Sesvete sa sjednice održane 27. veljače 1992. uputilo je nadležnim pravosudnim tijelima inicijativu za razmatranje mogućnosti puštanja iz pritvora Željka Vučemilovića. Taj je zahtjev obrazložen njegovim “ugledom u životnoj sredini”, zdravstvenim stanjem, ali i mišljenjem da “u postupku nisu u punoj mjeri uzete u obzir okolnosti pod kojima je došlo do pogibije” Ante Paradžika.¹⁰³ Vučemiloviću je nešto kasnije, 29. travnja 1992., ukinut pritvor i pušten je da se brani sa slobode.¹⁰⁴ Glavna rasprava započela je 28. siječnja 1992. pod predsjedanjem predsjednice vijeća Ane Garačić, a Okružno javno tužiteljstvo predstavljao je Anto Nobilo.¹⁰⁵ Za utvrđivanje činjenica sud je saslušao svjedoke, proveo brojna vještačenja i rekonstrukciju događaja, ali nije mogao s potpunom sigurnošću ustvrditi iz čije je puške ispaljen smrtonosni hitac. Tijekom dokaznoga postupka utvrđeno je da optuženim policajcima na kontrolnom punktu “Jež 2” u Sesvetama nije bio poznat identitet vozača i putnika Lade Nive, tj. da nisu znali da su se u vozilu nalazili Ante Paradžik, odnosno Branko Perković i Ivica Oršanić.¹⁰⁶ Policajac Blaž Sarić izjavio je na sudu da mu Perković nije rekao koga vozi te da do tog dana nikada nije ni čuo za Antu Paradžika.¹⁰⁷ Svjedok Ivan Oršanić izričito je izjavio istražnom sucu da oni na tom punktu nisu legitimirani te da policajac Sarić “nije mogao zaključiti koga Perković vozi”.¹⁰⁸ Poslije, na glavnoj raspravi, Oršanić je, kao i Perko-

⁹⁷ RH, ŽSZ, K-279/91., II. svežanj (202.-336.), predmet broj 220.

⁹⁸ RH, ŽSZ, K-279/91., II. svežanj (202.-336.), predmet broj 221.

⁹⁹ RH, ŽSZ, K-279/91., II. svežanj (202.-336.), predmet broj 240.

¹⁰⁰ RH, ŽSZ, K-279/91., III. svežanj (337.-535.), predmet broj 338.

¹⁰¹ RH, ŽSZ, K-279/91., III. svežanj (337.-535.), predmet broj 354.-356.

¹⁰² RH, ŽSZ, K-279/91., III. svežanj (337.-535.), predmet broj 427.-448.

¹⁰³ RH, ŽSZ, K-279/91., III. svežanj (337.-535.), predmet broj 504.

¹⁰⁴ RH, ŽSZ, K-279/91., IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 708.

¹⁰⁵ RH, ŽSZ, K-279/91., III. svežanj (337.-535.), predmet broj 424.-426.

¹⁰⁶ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1030.

¹⁰⁷ RH, ŽSZ, K-279/91., I. svežanj (1.-202.), izjava Blaža Sarića dana 10. 10. 1991. istražnom sucu; Okružni sud Zagreb, Presuda, 13. 10. 1993., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1012. Usp. IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 562.-567.

¹⁰⁸ RH, ŽSZ, K-279/91., II. svežanj (202.-336.), predmet broj 208.

vić, promijenio iskaz, ali sud mu nije povjerovao, tumačeći to zlonamjernim otežavanjem položaja optuženih. Oršanić je tijekom nastavka glavne rasprave održane 27. ožujka 1992. izjavio da je Paradžikov vozač Branko Perković rekao Blažu Sariću, policajcu koji ih je zaustavio, da “vozi Antu Paradžika”. Upozoren na to da je tijekom istrage govorio drukčije, Oršanić je kazao: “Kad me se pita da li sam potpuno siguran da je Perković Branko rekao Blažu da u automobilu vozi Paradžika ili samo mislim da je to on rekao mogu odgovoriti da ja više mislim da je on to kazao nego što sam u to potpuno siguran.”¹⁰⁹

Na istom ročištu okružni javni tužitelj usprotivio se prijedlogu jednoga od branitelja da se za svjedoka pozove Paraga, što je u zapisniku i objašnjeno: “Protivi se pozivanju Dobroslava Parage kao svjedoka jer je on nakon datih izjava u tisku pozivan u policiju da iznese ako ima kakve informacije o tome, međutim on je izjavio da će neke informacije reći osobno prisutnom javnom tužiocu. Iz tog razloga je pozvan ali je tada izjavio da ne želi dati nikakve informacije, pa smatra da takve informacije niti ne posjeduje već samo želi skrenuti medijsku pozornost na sebe.” Naime, Paraga je bio na razgovoru kod javnoga tužitelja Ante Nobila, ali mu je odbio dati bilo kakvu informaciju koju je navodno imao.¹¹⁰

Odvjetnik Antun Miličević uputio je 31. ožujka 1992. podnesak kojim predlaže da se Paragu pozove i ispita u vezi s okolnosti da se radi o “političkoj zavjeri” odnosno “ubojstvu s političkim motivom”. U podnesku piše: “Naime, g. Paragi je izvjesna osoba iz Rijeke, član predsjedništva HDZ Rijeka izjavila kako je bila nazočna tel. razgovoru ministra unutarnjih poslova g. Vekića sa njemu nepoznatom osobom u kojem razgovoru je ministar g. Vekić dao nalog za fizičku likvidaciju pokojnog g. Paradžika. Ime te osobe će g. Paraga dati neposredno sudu. Takodjer je g. Paragi poznato da se i na njega i na pok. Paradžika spremao atentat, a takve informacije dobio je još pet dana prije predmetnog događaja. Te informacije predloženi svjedok dobio je od visokih dužnosnika službe sigurnosti RH, a njihova imena bi taj svjedok trebao dati sudu na glavnoj raspravi. Ovom svjedoku poznate su još i mnoge druge informacije vezane za ovaj događaj, a što će sve izjaviti pred sudom.”¹¹¹

Sudu je dostavljena “izjava” stanovitoga Bajrama Sulejmanija, koji je ustvrdio da je “od početka član HDZ-a”, odnosno “Upravnog odbora predsjedništva podružnice u Rijeci”.¹¹² On je navodno 21. rujna oko 15 sati posjetio ministra Vekića s kojim je, kao i sa svim čelnicima Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), “bio dobar”. Kod Vekića se zadržao oko 10 minuta i dok je bio u njegovu kabinetu, ministar se navodno javio na telefon. Njegova izjava sastavljena je četrdesetak dana kasnije u sjedištu HSP-a. U izjavi piše da je 31. listopada

¹⁰⁹ RH, ŽSZ, K-279/91., IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 547.

¹¹⁰ RH, ŽSZ, K-279/91., IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 557.

¹¹¹ RH, ŽSZ, K-279/91., IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 609.-610.

¹¹² Bajram Sulejmani, rođ. 20. lipnja 1966. u selu Debraše (Općina Gostivar, Makedonija). Iz razgovora s nekolicinom osnivača i dužnosnika HDZ-a u Rijeci saznao sam da nikakav “upravni odbor predsjedništva podružnice” nije postojao niti su ikada čuli za dotičnoga Sulejmanija.

1991. u 19:50 u sjedište HSP-a, Starčevićev trg broj 6, nenajavljeno došao Bajram Sulejmani, gdje je dao navedenu izjavu o tome što se dogodilo, odnosno što je navodno čuo u kabinetu ministra: “Dok sam bio čuo sam da ga je netko nazvao telefonom i isti je razgovarao bio je jako ljut i čuo sam da je riječ o Paradžik Anti gdje sam čuo izričitu naredbu Vekića ‘Likvidiraj tog Paradžika’. Ponovo sam čuo sa druge strane žice neki govor a Vekić je odgovorio ‘Imaš moj nalog’ samo ga likvidiraj i da jednom s njima svršim. Ja sam vidio da je jako ljut Ivan Vekić i otišao sam iz njegova ureda razmišljajući što ga je tako razljutilo. Nažalost drugi dan sam čuo da je ubijen gospodin Ante Paradžik dopredsjednik HSP-a i tako sam zaključio da je ta naredba bila da se ubije baš Ante Paradžik. Ta spoznaja me mučila i kao čovjek i demokrat odlučio sam da svoju izjavu u pismenom obliku dadem HSP-u jer ako bi je dao policiji – bojim se da (bi) bio likvidiran kao i Ante Paradžik.”¹¹³

Već na prvo čitanje vidljivo je da je izjava nelogična, neuvjerljiva i irelevantna, što je potvrđeno i sudskom presudom donesenom 4. prosinca 1992., koja završava sljedećim pasusom: “Nije prihvaćen ni prijedlog punomoćnika oštećenih da se kao svjedoka sasluša Bajram Sulejmani na okolnosti njegova prisustva telefonskom razgovoru prilikom kojeg razgovora je dana naredba ‘likvidiraj toga Paradžika’. Ovaj prijedlog sud nije prihvatio jer je u toku postupka utvrđeno da optuženici nisu znali tko se nalazi u automobilu, pa eventualno kad bi ovakva naredba stvarno i postojala ona je potpuno irelevantna za odlučivanje o krivičnoj odgovornosti I do IV optuženika.”¹¹⁴

Na Sulejmanijevu izjavu osvrnula se zastupnica Državnoga odvjetništva Nika Pinter i tijekom ponovljenoga postupka: “U odnosu na prijedlog da se u svojstvu svjedoka sasluša svjedok Sulejmani također se protivim i tom prijedlogu iz nekoliko razloga: izjava svjedoka Sulejmanija dana je u listopadu 1991. god. dakle u vrijeme kada je u tijeku bila istraga protiv danas četvorice optuženika i ta izjava nije prezentirana niti Državnom odvjetništvu a niti istražnom sucu prema tome očito je da je takva jedna izjava apsolutno nepouzdana, prema tome i saslušanje tog svjedoka za kojeg se ne zna ni adresa osim što je poznato da boravi u Rijeci pa je i to neutemeljeno.”¹¹⁵

O atmosferi u kojoj se sudski proces odvijao govori i podnesak koji je branitelj oštećenika pok. Paradžika odvjetnik Antun Miličević uputio 29. travnja 1992. Okružnom sudu u Zagrebu tražeći izuzeće predsjednice sudskoga vijeća Ane Garačić uz sljedeće obrazloženje: “Prema saznanjima od jučer, predsjednica vijeća je Srпкиnja po narodnosti”, a usto je bila i “šef komunističke stranke”, pa je “apsolutno neprimjereno” da ona vodi postupak. Miličević je svoj zahtjev potkrijepio tvrdnjom da predsjednica sudskoga vijeća odbija ispitati “svjedoka Paragu” u vezi s okolnošću “da je ubojstvo Paradžika unaprijed planirano”. Miličević je podnesak završio opetovanim zahtjevom za izuzeće predsjednice sudskoga vijeća: “S obzirom na indicije koje postoje, a koje upućuju

¹¹³ RH, ŽSZ, K-279/91., V. svežanj (743.-953.), predmet broj 800.-801.

¹¹⁴ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 884.

¹¹⁵ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 969.

na zaključak da se ovdje radi o unaprijed planiranom ubojstvu i da je to ubojstvo izvršeno po nalogu i u korist srpske strane, to je apsolutno neprimjereno da ovaj proces vodi Srbin, i k tome još komunist. Zbog toga bi ovaj predmet trebalo svakako povjeriti u rad drugom sucu kao predsjedniku vijeća i to da taj predsjednik vijeća bude Hrvat.”¹¹⁶ Na glavnoj raspravi održanoj 30. studenoga 1992. odbačen je zahtjev za izuzeće predsjednice vijeća i članova vijeća koje je predložio odvjetnik Miličević kao nedopušten u smislu čl. 42, st. 5 Zakona o krivičnom postupku.¹¹⁷ Ostaje nam primijetiti da iz HSP-a istovremeno tvrde da je ubojstvo počinjeno “po nalogu i u korist srpske strane”, ali i “po nalogu vrha hrvatske države”. Okružni sud u Zagrebu u vijeću kojim je predsjedala Ana Garačić presudio je 4. prosinca 1992. tako da je optuženoga Željka Vučmilovića-Grgića proglasio krivim i osudio ga na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od četiri godine, a ostalu trojicu optuženih (Matošević, Čeko i Palić) oslobodio optužbe.¹¹⁸ Zamjenica državnoga odvjetnika žalila se Vrhovnom sudu RH i zatražila ukidanje presude i vraćanje predmeta na ponovno suđenje pred izmijenjeno vijeće. Žalba se temeljila na “pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju” i “odluci suda o kazni” prvooptuženoga.¹¹⁹ Vrhovni sud RH u vijeću kojim je predsjedala Erika Kocijančić donio je 16. lipnja 1993. rješenje kojim je uvažio žalbu Državnoga odvjetništva te ukinuo pobijanu presudu, a predmet vratio na ponovno suđenje pred potpuno izmijenjenim vijećem.¹²⁰ Ponovno suđenje započelo je 4. i trajalo do 11. listopada 1993., a u raspravi održanoj 7. listopada zamjenica državnoga odvjetnika očitovala se na prethodno iznesene prijedloge za dopunu dokaznoga postupka te je kazala: “Neutemeljena je i neosnovana tvrdnja zastupnika oštećene (strane) da rezultati ove rasprave upućuju da se radi o zavjeri, jer ništa ni jedna činjenica i niti jedan dokaz nisu izvedeni a da bi ostavili sumnju da se ne radi o klasičnim krivičnim djelima ubojstva i ubojstva u pokušaju.”¹²¹

U kontekstu različitoga tumačenja sigurnosno-političke situacije tijekom rata indikativno je tumačenje Vrhovnoga suda RH koje se odnosi na pravo djelatnika policije na uporabu vatrenoga oružja. U prethodnom rješenju piše da su “neke okolnosti doista mogle dovesti optuženike u zabludu o identitetu osoba u automobilu, ali bi takva zabluda bila relevantna samo uz pretpostavku da bi optuženici imali pravo na upotrebu vatrenog oružja i onda kada bi njihova predodžba o situaciji bila ispravna, tj. da su u automobilu zaista bili ‘Martićevci’

¹¹⁶ RH, ŽSZ, K-279/91., IV. svežanj (536.-742.), predmet broj 715.-716.

¹¹⁷ RH, ŽSZ, K-279/91., V. svežanj (743.-953.), predmet broj 788.-790.

¹¹⁸ RH, ŽSZ, K-279/91., V. svežanj (743.-953.), Presuda broj: VII-K-279/91-143., broj 825.-885. Članovi vijeća bili su Viktor Vazdar, Đurđa Krklec, Mate Bešlaja i Mihalj Gluhak te Gordana Bogdanović kao zapisničar.

¹¹⁹ RH, ŽSZ, K-279/91., V. svežanj (743.-953.), ODO Zagreb, broj: KT-447/91., 29. 3. 1993., predmet broj 888.-892.

¹²⁰ RH, ŽSZ, K-279/91., V. svežanj (743.-953.), Vrhovni sud RH, broj: I Kž 362/1993-3., 16. 6. 1993., predmet broj 937.-942. Članovi vijeća bili su Petar Novoselec, Rudolf Frančula, Milan Gudelj, Branka Zmajević te Zlata Lipnjak-Bosanac kao zapisničarka.

¹²¹ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 953.-991.

koji su vozili s nepropisnim svjetlima i nisu se htjeli odmah zaustaviti”. A onda ide veoma zanimljiv zaključak sudaca Vrhovnoga suda: “To ipak ovisi od odgovora na pitanje da li bi se u tom slučaju moglo uzeti da su ‘Martićevci’ zatečeni u vršenju nekog kaznenog djela.” To bi, po njihovu mišljenju, trebao utvrditi sud prvoga stupnja na ponovnom suđenju. Možemo gotovo sa sigurnošću ustvrditi da bi u rujnu 1991., za razliku od sudaca Vrhovnoga suda, gotovo svaki pripadnik hrvatske policije ili vojske smatrao sam pokušaj ulaska “martićevaca” odnosno krajinjske milicije u Zagreb terorističkim činom, odnosno dijelom vojne napadne akcije, a da i ne govorimo o lipnju 1993. (tada je doneseno navedeno rješenje), kada je RH već dvije godine u ratu s tim istim “martićevcima”.¹²²

Okružni sud u Zagrebu u ponovljenom je postupku u vijeću pod predsjedanjem Branka Šerića presudio 13. listopada 1993. tako da je svu četvoricu optuženih proglasio krivima i osudio ih na zatvorske kazne: Željka Vučemilovića-Grgića na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od sedam godina, Branka Matoševića na šest godina, Željka Čeku na pet godina i Paška Palića na pet godina.¹²³ Vrhovni sud RH, u istom sastavu kao i pri prethodnom odlučivanju, pod predsjedanjem Erike Kocijančić, presudio je 23. veljače 1994. tako da je djelomično uvažio žalbe osuđenika te im je smanjio kazne: Vučemiloviću na šest godina, Matoševiću na pet godina, Čeki i Paliću na četiri godine i šest mjeseci.¹²⁴ Osuđenici su upućeni na izdržavanje zatvorske kazne.

Predsjednik Republike donio je 8. rujna 1994. Odluku kojom je pomilovao osuđene tako što je Vučemiloviću kazna smanjena za tri godine, Matoševiću za dvije godine i šest mjeseci, a Čeki i Paliću za dvije godine i tri mjeseca.¹²⁵ Rješenjem Komisije za uvjetni otpust Ministarstva pravosuđa od 15. veljače 1995., sva četvorica osuđenika uvjetno su otpuštena s izdržavanja kazne počevši od 24. veljače 1995., što znači da su u pritvoru i zatvoru proveli nešto više od tri godine.¹²⁶ Sudski postupak okončan je 27. ožujka 2000., kada je Ustavni sud RH odbio ustavne tužbe osuđenika koje su podnesene 23. veljače 1994. nakon presude Vrhovnoga suda.¹²⁷ Time je slučaj pogibije Ante Paradžika u kaznenom dijelu formalno-pravno riješen, ali njegova politička dimenzija nije sasvim nestala. Dobroslav Paraga dostavio je 21. rujna 2001. glavnom državnom odvjetniku Radovanu Ortinskom “Prijedlog HSP-1861 za obnovu postupka u vezi ubojstva dopredsjednika HSP-a g. Ante Paradžika, dopredsjednika Saveza studenata Hrvatske 1971. godine”. Paraga, sada kao čelnik “nove” stranke, sugerira da je Paradžikovo ubojstvo osim počinitelja imalo i “svoje naredboдавce” te optužuje Vladimira Šeksa kao osobu koja je “upravljala sudskim pro-

¹²² RH, ŽSZ, K-279/91., V. svežanj (743.-953.), predmet broj 941.

¹²³ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 997.-1032. Članovi vijeća bili su Josip Golub, Ruža Juranić, Mijo Miholić, Mladen Jauk (porotnik) te Slavica Mlinarić kao zapišničar.

¹²⁴ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1088.-1091.

¹²⁵ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1114.-1117.

¹²⁶ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1118.-1121.

¹²⁷ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1132.-1135.

cesom”, a bivšega ministra unutarnjih poslova Ivana Vekića kao “nalogodavca” ubojstva. Paraga optužbu temelji na “svjedočenju krunskog svjedoka”, tadašnjega “djelatnika MUP-a” koji je “bio očevidac” kada je Vekić “davao nalog za Paradžikovu likvidaciju”.¹²⁸ Očito se radilo o već spominjanom Bajramu Sulejmaniju, koji je u Paraginoj interpretaciji od “bivšega mupovca” preko “člana Upravnog odbora predsjedništva podružnice HDZ-a u Rijeci” u međuvremenu postao “djelatnik MUP-a”. Podsjetimo i na to da je Paraga tvrdio da “raspolaze i dokumentom, snimkom na kojoj se čuje naredba za izvršenje likvidacije Ante Paradžika”.¹²⁹ Ta snimka, kao i druge “snimke” kojima je Paraga svojevremeno prijetio, nikada nije dospjela do javnosti. Nakon protekloga vremena možemo zaključiti da nikada nije ni postojala.¹³⁰ Županijsko državno odvjetništvo uputilo je ponovno 15. listopada 2003. Županijskom sudu u Zagrebu dopis u kojem ga podsjećaju na Paragin podnesak te mole da se on razmotri i da ih se izvijesti.¹³¹ Odgovoreno je 28. listopada 2003. dopisom u kojem piše da sud nije razmatrao Paragin podnesak jer on nije “neka od osoba ovlaštenih na podnošenje prijedloga za obnovu kaznenog postupka”. Isto tako, rečeno je da nije razmatran ni podnesak Državnoga odvjetništva “jer iz njegovog sadržaja ne proizlazi da je Županijsko državno odvjetništvo u Zagrebu prihvatilo navedenu inicijativu za podnošenje zahtjeva za obnovu kaznenog postupka”.¹³²

Politička (zlo) upotreba pogibije Ante Paradžika

Što se tiče bivšega ministra Ivana Vekića, koga je Paraga prozivao kao “nalogodavca” za Paradžikovo ubojstvo, i Vladimira Šeksa, koga je optužio da je “upravljao sudskim procesom”, optužbe su ostale bez ikakva utemeljenja. Nakon što je smijenjen s ministarskoga mjesta, Vekić je u proljeće 1993. dao intervju *Hrvatskom pravu*. Na pitanje o ubojstvu Ante Paradžika odgovorio je: “O ubojstvu sam obaviješten sljedećeg jutra. Čuo sam isto objašnjenje koje je i službeno objavljeno: da vozilo nije stalo na punktu... Kako se sve to zbilo, doista nikad nisam dobio nikakvu informaciju. Između punkta događaja i ministra ima barem četiri razine odlučivanja, zapovijedanja. Ja u tome nikakvu zapovijed nisam izdao. Da sam znao za bilo kakvu pogibelj, bez obzira na službenu dužnost, ja bih Paradžika o njoj bio izvijestio.” Vekić je odbio komentirati pitanje o “nalogu za ubojstvo” rekavši da on to ne zna. Na dodatni upit ne misli li da je on kao ministar, bez obzira na to što nije kriv, trebao podnijeti ostavku jer se takav “skandal i zločin” dogodio u njegovoj službi, Vekić je odgovorio: “Ne, ja po svojim ovlastima nisam pokrивao sve segmente policijskog posla,

¹²⁸ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1146.-1147.

¹²⁹ “MUP pucao – tko je nišanio?”, *Hrvatsko pravo*, br. 6, 5. 11. 1991., 1-3.

¹³⁰ Ivica (Ivo) Lučić, *Uzroci rata. Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine* (Zagreb: Despot Infnitus; Hrvatski institut za povijest, 2013), 436-442.

¹³¹ RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1158.

¹³² RH, ŽSZ, K-279/91., VI. svežanj (od 953.), predmet broj 1159.

unutarnje sigurnosti. Inače bih doista podnio ostavku. I da je ostalo na slučaju Paradžik, vjerovao bih u službenu verziju. No, budući da je nakon toga došlo do niza novih nerazjašnjenih ubojstava, ja i sam sumnjam, i Vaša pitanja smatram opravdanima.”¹³³ Vladimir Šeks objavio je u svojim sjećanjima transkript povijesne sjednice Sabora RH održane 8. listopada 1991. godine. Na toj je sjednici govorio i ministar Vekić koji je, uz ostalo, rekao: “Pitanje tragične sudbine gospodina Ante Paradžika... Ministarstvo unutarnjih poslova je otkrilo počinioc, pritvorilo ih, predalo okružnom javnom tužiocu na daljnji postupak... Odbijam svake sumnje da se radi o političkom ubojstvu, u kojem bi na bilo koji način sudjelovalo Ministarstvo unutarnjih poslova.”¹³⁴ Kasnije Vekićeve “sumnje” svakako su povezane i s revoltom zbog smjene.

Na istoj sjednici Sabora donesena je odluka po kojoj RH “raskida državno-pravne sveze na temelju kojih je zajedno sa ostalim republikama i pokrajinama tvorila dosadašnju SFRJ”. Priznata je “samostalnost i suverenost ostalih republika bivše SFRJ” te otkazan legalitet svim federalnim tijelima vlasti.¹³⁵ Te su odluke poništile i optužbe koje su stizale iz HSP-a, po kojima Tuđman i njegova vlast tobože nisu za samostalnu Hrvatsku, nego se bore za očuvanje jugoslavenske zajednice. Oštrice kritike preusmjerene su na sustav obrane. Propaganda HSP-a, koju je iz svojih interesa podržavao i znatan dio oporbe, tvrdila je da je Hrvatska nespremna za rat te da su mnoga područja “izdana” ili “prodana”. Ta je optužba postala i uobičajeni alibi za bijeg s položaja, neorganiziranu obranu pojedinih mjesta ili neprijateljsku nadmoć. Hrvatska stranka prava stvarala je u dijelu javnosti dojam da se jedino njihova stranačka vojska (HOS) hrabro bori i ostvaruje uspjehe, što su državne institucije potpuno negirale. U zajedničkom priopćenju Ministarstva obrane Republike Hrvatske (MORH) i MUP-a rečeno je da stranačke postrojbe HSP-a “destruiraju obrambene napore organiziranih oružanih snaga Republike Hrvatske”. Ocijenjeno je da su HOS-ovci “vrela alarmantnih kalkulacija” i “demonstrativna sila kvazipolitičke moći HSP-a”. Naglašeno je da se kriminalne akcije koje izvode pripadnici HOS-a “uklapaju, a dijelom su i poticane od agresorskih subverzivno obavještajnih centara koji djeluju na razaranju demokratske vlasti Republike, jer zločinstvo takvih djela je evidentno, a osnovni je cilj da se cijela Republika i njezine obrambene snage prikažu kao fašistička državna tvorevina”. Posebno je istaknuta uloga pravaškoga vodstva: “Čelnici HSP-a, a posebno predsjednik Dobroslav Paraga, u promotivno propagandnim aktivnostima, kao što je njegova konferencija za tisak 1. studenoga, radi osobnih stranačkih politikantskih interesa destruirala ratne napore Republike u najteže vrijeme. Sve herojske napore hrvatske obrane proglašava izdajom Hrvatske nudeći spasiteljstvo totalitarno-fašistoidnog sistema kao načina ostvarenja suvereniteta Republike Hrvatske. U

¹³³ “Ivan Vekić: nisam ubio Paradžika”, *Hrvatsko pravo*, br. 15/16, ožujak-travanj 1993., 19-20. U knjizi Ivana Vekića *Koraci u povijest. Sjećanja i događaji* (Osijek, 2004) autor nije ni spomenuo pogibiju Ante Paradžika.

¹³⁴ Šeks, 1991. *Moja sjećanja*, 143.

¹³⁵ *Isto*, 146-147.

tome i jest zamka, osobito za mladež koja nošena hrvatskim idealizmom može uletjeti u uniforme HOS-a, a da pritom nije svjesna kako ulazi u vojnicu osobne garde samozvanca. Najnoviji dokaz HOS-ovskog kriminalnog djelovanja jest tragični događaj koji se zbio 30. listopada 1991. godine. Pripadnici HOS-a – ne na ratištu – nego u gradu Zagrebu, naoružani dugim oružjem izazvali su sukob, ubili pripadnika ZNG-a i teško ranili pripadnika rezervnog sastava MUP-a, dvojicu hrvatskih boraca koji su ratovali u svim bitkama na vukovarskom, okučanskom i ličkom ratištu.”¹³⁶

Dva tjedna prije spomenutoga događaja, 15. listopada 1991., predsjednik Tuđman zapovjedio je da se bez odgađanja osigura provedba odredaba čl. 42, st. 1 i 2 Zakona o obrani, koji se odnosi na zabranu svake političke djelatnosti u oružanim snagama.¹³⁷ Paraga je 13. studenoga 1991. u ime vodstva HSP-a i “Vrhovnog stožera HOS-a” izdao javni poziv na mobilizaciju članova HSP-a i pripadnika HOS-a u dobi od 18 do 60 godina te ih pozvao da dođu u Zagreb, na Starčevićev trg broj 6, “radi odlaska na prve borbene linije za obranu domovine”.¹³⁸ Još uvijek nije razjašnjeno jesu li pozvani trebali ići prema Vukovaru ili pak na Banske dvore, kako je to ustvrdio nekadašnji predsjednik HSP-a i zapovjednik HOS-a iz Splita Jozo Radanović.¹³⁹ Tu je optužbu Paraga poslije negirao tvrdeći da su ljudi pozvani da bi bili upućeni u Vukovar.¹⁴⁰ Pet dana nakon spomenute “mobilizacije” Vukovar je pao, što je dovelo do izravne konfrontacije vodstva HSP-a odnosno HOS-a s hrvatskom vlašću.¹⁴¹ Optužbe za “izdaju” i “prodaju” usmjerene k državnom vrhu postajale su sve učestalije, a pozivi na nasilno preuzimanje vlasti sve glasiji. Na naslovnici *Hrvatskoga prava* od 21. studenoga 1991. pisalo je “Vukovar je pao u Zagrebu”, a uz naslov je tiskan i početak “Optužnice” za “izdaju” Vukovara, koja se odnosila na čitav državni vrh, od Sabora i Vlade do predsjednika Republike.¹⁴² Beogradski su mediji poručivali da “Tuđman mora pasti”, a “Optužnica” je i desetljećima poslije korištena u promidžbenom ratu protiv Tuđmana i njegove povijesne i političke ostavštine.¹⁴³ Dobroslav Paraga uhićen je 22. studenoga 1991. zajedno s Milanom Vukovićem, glavnim urednikom *Hrvatskoga prava*. Paraga je osumnjičen za “kazneno djelo nasilnog svrgavanja legalne vlasti i rušenje ustavnog poretka te formiranje oružanih formacija koje su počinile niz kaznenih djela”.¹⁴⁴ Dan prije uhićen je i zapovjednik obrane Vukovara Mile Dedaković

¹³⁶ “Optužen HOS”, *Glas Slavonije* (Osijek), 5. 11. 1991., 3.

¹³⁷ “Stranačke vojske prijete Hrvatskoj”, *Globus*, 18. 10. 1991., 4.

¹³⁸ Šeks, 1991. *Moja sjećanja*, 344.

¹³⁹ “Pozvani su radi napada na Banske dvore”, *Nedjeljna Dalmacija*, 23. 1. 1992., 8-9.

¹⁴⁰ “Kriminalci pokušavaju razbiti HOS”, *Nedjeljna Dalmacija*, 6. 2. 1992., 9.

¹⁴¹ Davor Marijan, *Obrana i pad Vukovara* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2013), 312-326. Usp. Šeks, 1991. *Moja sjećanja*, 187-413.

¹⁴² “Vukovar pao u Zagrebu”, *Hrvatsko pravo*, 21. 11. 1991., 1-5.

¹⁴³ Miroslav Tuđman, *Programiranje istine. Rasprava o preraspodjelama društvenih zaliha znanja* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012), 131-141.

¹⁴⁴ Gregurić, *Vlada demokratskog jedinstva Hrvatske*, 293; “Diktator Tuđman hapsi Hrvatsku”, *Hrvatsko pravo*, 27. 11. 1991., 1-6; Paraga je pušten iz pritvora 18. prosinca 1991. godine. Vidi:

Jastreb pod sumnjom da je “počinio djela kažnjiva Krivičnim zakonom Republike Hrvatske”, odnosno zbog napuštanja bojišta bez odobrenja Glavnoga stožera Hrvatske vojske. Uhićeni su i neki drugi članovi zapovjedništva obrane Vukovara.¹⁴⁵

Predsjednik Tuđman objavio je 24. studenoga 1991. Poslanicu hrvatskom narodu i svim građanima Hrvatske, u kojoj je ustvrdio da su “gotovo svi, osobito oni najvažniji, međunarodni čimbenici” vodili politiku održanja Jugoslavije. Opisivao je neuspjeh “srpske imperijalističke politike oslonjene na jugo-komunističku armiju” kao i uspjehe hrvatske obrane i diplomacije. Tuđman je upozorio na to da se protiv Hrvatske osim otvorenoga razornog rata vodi i “podzemni odnosno tzv. specijalni rat”. Kao dokaz tome naveo je “spregu i istovjetni rad KOS-a i HOS-a” s ciljem rušenja demokratske vlasti u Hrvatskoj i njezina podređivanja “stranom, ne samo beogradskom diktatu”.¹⁴⁶

Znanstveni okvir dezinformacija oko pogibije Ante Paradžika

Unatoč djelovanju različitih političkih silnica, Hrvatska je uspjela tijekom 1991. u veoma teškim uvjetima obraniti veći dio svojega teritorija, uspostaviti pravni i demokratski poredak te izboriti međunarodno priznanje. Pokušaji rušenja poretka nisu uspjeli kao ni njegova kompromitacija. Svakako je znakovito da su isti oni koji su tijekom rata optuživali (a i dalje optužuju) hrvatsku vlast za toleriranje ustaštva i koketiranje s NDH, koristeći kao argument uglavnom djelovanje Paragina HSP-a i HOS-a, nastavili nakon rata optuživati istu tu vlast da je bila nedemokratska jer je “kršila ljudska prava” i “ubijala političke protivnike”. Koliko je ta optužba apsurdna govori i činjenica da je RH izdržala višegodišnju agresiju a da u njoj nije zatvorena ni jedna osoba koja bi se mogla nazvati političkim zatvorenikom. Valjda se zato kao “glavni dokaz” iznesenih a neutemeljenih optužbi koristi slučaj pogibije Ante Paradžika. Podsjetimo se na neke primjere pogrešnih i tendencioznih tumačenja tog događaja. Tako Ivo Goldstein piše: “Kadrovskom politikom koja je promovirala podobne osobe, pravosuđe i policija dobrim su dijelom podvrgnuti volji političkih moćnika. Uz ubojstva srpskih civila podalje od bojišnice, te izbacivanje Srba ili članova njihovih obitelji iz stanova u nekadašnjem vlasništvu JNA, hrvatsku je javnost opterećivao i niz “čudnih” ubojstava članova Hrvatske stranke prava. Primjere, jedan od vođa stranke Ante Paradžik (1943-1991) i jedan od vođa studentskog štrajka 1971. godine, ubijen je u nerazjašnjenim okolnostima u rujnu 1991. godine u Sesvetama kod Zagreba. Policajci na tamošnjoj nadzornoj točki dobili su navodno dojavu da se u autu nalaze “martićevci” (tj. pobunjeni Srbi – op. I. G.), pa da ih treba na svaki način zaustaviti. Pravosudni sustav uglavnom

“Paraga pušten iz pritvora”, *Vjesnik*, 19. 12. 1991., posljednja stranica.

¹⁴⁵ Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 321.

¹⁴⁶ Franjo Tuđman, *Zna se. HDZ u borbi za samostalnost Hrvatske* (Zagreb: HDZ, 1992), 175-181.

ništa nije činio da kazni ubojice, koji su u nekim slučajevima bili i poznati, što je samo značilo da se takvi postupci ohrabruju.” Goldsteinova proizvodljna tvrdnja „o nekažnjavanju ubojica“ oslanja se samo na pisanje *Feral Tribunea*, odnosno *Nacionala*, tjednika koji su bili angažirani na rušenju Tuđmana i njegove vlasti.¹⁴⁷ Josip Jurčević u poglavlju “Ubojstvo Ante Paradžika” na tri stranice teksta bez navođenja izvora ide još dalje te, uz ostalo, piše: “I niz drugih činjenica vezanih za pogubljenje Ante Paradžika nedvojbeno upućuju da se radilo o politički motiviranom ubojstvu koje je planski izvedeno, a potom je utvrđivanje istine sustavno blokirano.”¹⁴⁸ Jurčevićeva knjiga nema nikakvu znanstvenu vrijednost, prepuna je glasina i nagađanja, bez izvora, uz proizvodljne i naglašene izraze tipa „pogubljenje“ Paradžika i sl.

U časopisu Fakulteta političkih znanosti objavljen je članak Velimira Veselinovića, koji je, preuzevši netočne podatke iz novinskoga teksta, napisao i sljedeće: “... Paradžik, Perković i Oršanić uspjeli su uzvratiti vatru iz kalašnjikova i pištolja CZ 7,62 mm koji su nosili sa sobom.”¹⁴⁹ Nasuprot toj tvrdnji, na sudu su prikazani rezultati vještačenja kojima je nepobitno utvrđeno da to nije točno. Paradžik i njegovi suputnici nisu ispalili ni jedan metak. Jedan drugi politolog, Krešimir Petković, zaključuje: “S druge strane, u pogledu obračuna s krajnjom desnicom i paralelnom vojskom koju je ustrojila, vrijedi izdvojiti više neuspjelih atentata na predsjednika Hrvatske stranke prava (HSP) Dobroslava Paragu, ali i uspjelih likvidacija čelnika radikalne desnice: osnivač Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) Ante Paradžik ubijen je na ulazu u glavni grad (21. rujna 1991.), a u blizini Mostara, na teritoriju susjedne države, ubijen je Blaž Kraljević, ‘zapovjednik HOS-a Hercegovine’ (9. kolovoza 1992.)” I Petković svoje tvrdnje temelji na pisanju *Nacionala* te *Wikipedije*, ali i na interpretacijama navedenih događaja od strane nekolicine Tuđmanovih političkih protivnika i osobnih neprijatelja. Posebno je istaknuo podatak da je Tuđman pomilovao policajce osuđene za Paradžikovo ubojstvo.¹⁵⁰ Da je Petković citirani članak Tomislava Jonjića, znao bi pozadinu “više neuspjelih atentata” na Paragu, a da je rad temeljio na nekim drugim novinama ili nekim drugim internetskim portalima, mogao je doći i do bitno drukčijih, a jednako pogrešnih zaključaka. Pozivanjem na po drugim kriterijima birane novinske članke i optužbe mogao je npr. zaključiti i da je u Paradžikovu ubojstvu “sudjelovao i nekadašnji njegov stranački kolega i suborac Ante Đapić”, kako je to u prijavi Državnom odvjetništvu ustvrdilo čelništvo Autohtone Hrvatske stranke prava, a što je Đapić nazvao besmislicom. Neki pak mediji navode da se ta prijava temelji na tvrdnji Dobroslava Parage “da je u rujnu 1991. na poziv Željka Šelen-

¹⁴⁷ Ivo Goldstein, *Dvadeset godina samostalne Hrvatske* (Zagreb: Novi Liber, 2010), 224; Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008*. (Zagreb: EPH; Novi Liber, 2009), 761-762.

¹⁴⁸ Josip Jurčević, *Spašavanje zločinačke budućnosti* (Zagreb: Dokumentacijsko informacijsko središte, 2013), 261.

¹⁴⁹ Velimir Veselinović, “Obnavljanje i djelovanje Hrvatske stranke prava, 1990. – 1992.”, *Politička misao* 51 (2014), br. 2: 72.

¹⁵⁰ Krešimir Petković, *Država i zločin. Politika i nasilje u Hrvatskoj 1990-2012*. (Zagreb: Disput, 2013), 98.

dića u društvu s Paradžikom došao u jednu trgovinu, gdje ih je dočekala Ruža Tomašić koja je u to vrijeme radila u uredu Josipa Perkovića na osiguranju Tuđmana. Navodno im je rekla da je Tuđman izdao nalog da ih se likvidira i zamolila da nikome ne govore o tom sastanku.¹⁵¹ Tomašić je negirala izneseno i ustvrdila da je jedino Paraga “imao interes da Paradžik bude ubijen”, na što se Paraga “sjetio” čitavog niza “novih detalja”.¹⁵² Uglavnom, takvih i sličnih optužbi političkih protivnika i osobnih neprijatelja u Hrvatskoj ima toliko da bismo o njima mogli napisati cijelu knjigu. Razlozi za takvo stanje brojni su, a jedan od njih svakako je i komunističko totalitarno naslijeđe koje je kroz partijske strukture i razne oblike političke policije razbilo društvene odnose i obzire. Predugo se i u prevelikim količinama “proizvodila” stvarnost da bi se takva “proizvedena stvarnost” lako mogla razlikovati od same stvarnosti. Najbolji dokaz za to veoma je niska razina vjerodostojnosti medija, ali i uopće društvenoga povjerenja u Hrvatskoj.

Većinu “vjernika” u proizvedene ideološke forme stvarnosti vjerojatno nitko ni na koji način neće moći razuvjeriti, pa je uzaludno i pokušavati. Njima argumenti i logika ne znače mnogo. Inzistiranje na tome da je Paradžikova pogibija “političko ubojstvo” koje je tobože organizirala Tuđmanova vlast služi ostacima Paragina HSP-a kao alibi za političke neuspjehe i kao neka vrsta “političkoga kapitala” koji ih još uvijek održava u javnom prostoru, a dijelom i na političkoj sceni. Unutar jugoslavenskoga ideološkog spektra, odnosno među ostacima komunističkih struktura i njihovim ideološkim sljedbenicima, ista ta teza koristi se kao neka vrsta alibija za masovna kršenja ljudskih prava i likvidacije desetaka političkih protivnika u zemlji i inozemstvu koje su “oni” svojevremeno izveli. Jer, eto “dokaza” da “to tako svi režimi rade”, pa i Tuđman, s čijim su se idejnim i političkim naslijeđem nastavili boriti i nakon njegove smrti. To je ujedno i “dokaz” da je njihova borba protiv Tuđmanove politike bila “opravdana” jer oni, sustavno ignorirajući činjenice i realnost, u prvi plan te svoje borbe ističu “ljudska prava”, a ne očuvanje jugoslavenske države i zadržavanje političkih odnosno društvenih položaja, što su ipak bili njihovi glavni ciljevi. Koliko su sljednici totalitarnih ideologija i zagovornici nedemokratskih režima stvarno držali do ljudskih prava pokazali su u razdoblju dok su imali vlast, a i danas to pokazuju čim steknu odgovarajuće političke ili društvene položaje. Dio javnosti jednostavno ne prihvaća političke i društvene događaje onakve kakvi oni jesu, nego ih iz njima (i stručnjacima) znanih razloga kompliciraju do neprepoznavanja. Prirodna smrt ili nesreća gotovo su neprihvatljive pojave za one koji vjeruju da našim životima upravljaju tajna društva ili tajne službe. Takvi traže jednostavne (i njima prihvatljive) odgovore na složena društvena pitanja.

Onima koji se bave znanošću i vjeruju u njezine rezultate ostaje konstatirati

¹⁵¹ <http://www.jutarnji.hr/ante-dapic-prijavljen-zbog-ubojstva--iz-manolicveva-intervjua-sve-je-jasno--dapic-je-sve-organizirao-/1283133/>, pristup ostvaren 29. 12. 2015.

¹⁵² <http://www.maxportal.hr/paraga-ponovno-optuzuje-ruza-tomasic-prikriva-nalogodavce-ubojstva-ante-paradzika-pozivam-je-na-poligrafsko-testiranje/>, pristup ostvaren 29. 12. 2015.

rati da je neozbiljno i potpuno neznanstveno bez temeljita istraživanja i uvida u izvornu dokumentaciju, a na temelju novinskih (rekla-kazala) interpretacija, donositi zaključke o važnim događajima iz naše (suvremene) povijesti. Isto tako, svaki slučaj pogibije ili ubojstva (Paradžik, Pavlović, Kraljević...) treba posebno istražiti i ne stavljati ih pod zajednički nazivnik "političkih likvidacija", što tragična pogibija Ante Paradžika po svemu sudeći nije bila.¹⁵³ Što se pak pomilovanja osuđenih policajaca tiče, to svakako treba sagledati unutar tadašnjih političkih i društvenih okolnosti. Nakon amnestije pobunjenih Srba, pomilovanja i rehabilitacije optuženih zapovjednika HOS-a,¹⁵⁴ logično je bilo i pomilovanje pripadnika MUP-a osuđenih za ubojstvo Ante Paradžika u Sesvetama 21. rujna 1991. godine. Nije nevažno spomenuti činjenicu da se i obrana osuđenih tijekom procesa pozivala na Zakon o oprostima.¹⁵⁵ Osim toga, predsjednik Republike donio je konačnu odluku o pomilovanju, a prethodni je ispitni postupak provelo neovisno kolektivno tijelo. Nije zabilježena ni jedna tvrdnja, čak ni glasina, da je na članove toga tijela vršen bilo kakav pritisak.

Zaključak

Pogibija Ante Paradžika na policijskoj kontrolnoj točki u Sesvetama 21. rujna 1991. rezultat je niza nesretnih okolnosti. Počevši od straha i ratne psihoze koja je tih dana vladala Zagrebom, što je bilo dodatno pojačano glasinama i dezinformacijama kao i naglašenim medijskim isticanjem opasnosti od unutarnjega neprijatelja, tragediji je doprinijela i posebna regulacija prometa uzrokovana zamračenjem, s kojom građani, a ni policija, nisu imali iskustva. Tu su još i neprofesionalizam i oportunistički pojedinih pripadnika stare jugoslavenske milicije, opterećenih privatnim odnosima iz prošlosti, s kompleksima služenja netom propalom režimu, te neobučenos i neiskustvo novodošlih policajaca koji su bili tek djelomično obučeni za oružanu borbu, bez odgovarajućega znanja o policijskim poslovima i procedurama. Sve se to događalo u okolnostima neproglašenoga rata, kada je jedna država nestajala, a druga nastajala. Stare su se državne odnosno republičke institucije, izgrađene na marksističkoj ideologiji i vlasti Saveza komunista Jugoslavije, raspadale, a nove, ideološki suprotstavljene, ali institucionalno i kadrovski na njih oslonjene, još nisu bile izgrađene. Novoizabrana vlast imala je legitimitet koji je dobila na izborima i na referendumu, borila se za legalitet u sklopu razdruživanja od jugoslavenske federacije tijekom procesa međunarodnoga priznanja, ali nije imala,

¹⁵³ U tabloidu *Slobodni tjednik* neprestano su objavljivane konstrukcije i kombinacije o tome tko je koga i po čijem nalogu "ubio". Ipak, vrhunac kombinatorike bilo je "senzacionalno otkriće" po kojem "Pavlovića i Paradžika ubili su isti Kosovci", *Slobodni tjednik* (Zagreb), 24. 10. 1991., 2-3.

¹⁵⁴ Nakon svih optužbi i sudskoga procesa, Mile Dedaković promaknut je 26. rujna 1996. u čin pričuvnoga stožernog brigadira Hrvatske vojske i odlikovan s nekoliko visokih državnih odličja za doprinos obrani Hrvatske. Vidi: Marijan, *Obrana i pad Vukovara*, 326.

¹⁵⁵ RH, ŽSZ, K-279/91., V. svežanj (743.-953.), predmet broj 789.

niti je u danim okolnostima mogla imati, efikasnu vlast. Franjo Tuđman, koji se nalazio na čelu države, često je bio prisiljen na taktičke kompromise i poteze koji u dijelu javnosti nisu bili popularni jer se činilo da odustaje od zacrtanih ciljeva. Vrijeme je pokazalo da su ti potezi bili nužni upravo za ostvarenje tih ciljeva. U te političke pukotine između strateških odluka i taktičkih poteza, između želja i mogućnosti, ubacivao se Paragin HSP s agresivnom promidžbom, revolucionarnom retorikom i stranačkom vojskom. Podilazili su “desnom” dijelu političke javnosti, a “lijevom” su bili od koristi. Sve ih je povezivala želja za uklanjanjem Tuđmana i njegove stranke s političke scene te stvaranjem prostora za ostvarenje svojih sektaških ideja i ambicija. Žrtva ukupnoga stanja u društvu i državi bio je i Ante Paradžik, koji se “u krivo vrijeme zatekao na krivom mjestu”.

Arhivski i drugi neobjavljeni izvori

Matica rođenih Župe Humac, 1937. – 1946.

Republika Hrvatska, Gradski sekretarijat za narodnu obranu, Zagreb, Gradski centar za obavješćivanje.

Republika Hrvatska, Gradski sekretarijat za narodnu obranu, Područni odjel Sesvete, Centar za obavješćivanje, Zagreb.

Republika Hrvatska, Gradski sekretarijat za narodnu obranu, Područni odjel Novi Zagreb, Centar za obavješćivanje, Zagreb.

Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Zbor narodne garde, Zaštitni bataljun Tuškanac, Baza Laščina.

Republika Hrvatska, Ministarstvo unutarnjih poslova, Jedinica policije Lučko.

Republika Hrvatska, Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska uprava Zagreb, Operativno dežurstvo (RH, MUP, PUZ, OD).

[Republika Hrvatska, Ministarstvo unutarnjih poslova,] Policijska uprava Županja.

Republika Hrvatska, Okružni sud Zagreb.

Republika Hrvatska, Općina Donja Stubica, Općinski sekretarijat za narodnu obranu.

Republika Hrvatska, Pismohrana Županijskoga suda u Zagrebu (RH, ŽSZ).

Socijalistička Republika Hrvatska, Grad Zagreb, Gradski sekretarijat za unutrašnje poslove, Sektor za operativne poslove.

Literatura

Borba (Beograd), 1991.

Danas (Zagreb), 1991.

- Glas Slavonije* (Osijek), 1991.
- Globus* (Zagreb), 1991.
- Goldstein, Ivo. *Dvadeset godina samostalne Hrvatske*. Zagreb: Novi Liber, 2010.
- Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918-2008*. Zagreb: EPH; Novi Liber, 2009.
- Gregurić, Franjo. *Vlada demokratskog jedinstva Hrvatske 1991. – 1992*. Zagreb: Naklada Zadro, 1998.
- Hrvatska informativna novinska agencija (HINA)
- Hrvatsko pravo* (Zagreb), 1991, 1993.
- <http://www.jutarnji.hr/ante-dapic-prijavljen-zbog-ubojstva--iz-manoliceva-intervjua-sve-je-jasno--dapic-je-sve-organizirao-/1283133/>. Pristup ostvaren 29. 12. 2015.
- <http://www.maxportal.hr/paraga-ponovno-optuzuje-ruza-tomasic-prikriva-nalogodavce-ubojstva-ante-paradzika-pozivam-je-na-poligrafsko-testiranje/>. Pristup ostvaren 29. 12. 2015.
- <http://www.nytimes.com/2002/07/25/us/house-votes-with-lone-dissent-from-condit-to-expel-trafficant-from-ranks.html>. Pristup ostvaren 29. 12. 2015.
- Imotska krajina* (Imotski), 1991.
- Jonjić, Tomislav. "Sporovi i rascjepi u obnovljenoj Hrvatskoj stranci prava 1990. – 1992. (pogled iz provincije)". U: *Pravaštvo u hrvatskome političkom i kulturnom životu u sučelju dvaju stoljeća*, ur. Zdravka Jelaska Marijan i Zlatko Matijević. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2013., 541.-563.
- Jurčević, Josip. *Spašavanje zločinačke budućnosti*. Zagreb: Dokumentacijsko informacijsko središte, 2013.
- Kadijević, Veljko. *Moje viđenje raspada*. Beograd: Politika, 1993.
- Kronologija rata. Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu 1989. – 1998., ur. Miroslav Krmpotić. Zagreb: Hrvatski informativni centar; Slovo, 1998.
- Lučić, Ivica (Ivo). *Uzroci rata. Bosna i Hercegovina od 1980. do 1992. godine*. Zagreb: Despot Infinitus; Hrvatski institut za povijest, 2013.
- Malešević, Siniša. *Sociologija rata i nasilja*. Zagreb: Jesenski i Turk, 2011.
- Mamula, Branko. *Slučaj Jugoslavija*. Podgorica: CID, 2000.
- Marijan, Davor. "Hrvatsko ratište 1990. – 1995." U: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, ur. Dražen Budiša, Zagreb: Školska knjiga, 2006., 97.-190.
- Marijan, Davor. *Obrana i pad Vukovara*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2013.
- Marijan, Davor. *Slom Titove armije. Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987. – 1992*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga; Hrvatski institut za povijest, 2008.

Marijan, Davor. *Smrt oklopne brigade*. Zagreb: Naklada Zoro, 2002.

Markuš, Damir. "58". *HOS u obrani Vukovara i Bogdanovaca*. Hrvatski Leskovac: UBSDRHL, 2015.

Mladineo, Goran, ur. *Tuđmanov arhiv. Korespondencija predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana od 1990. do 1999. godine*, knjiga 1: *Godine stvaranja i obrane: 1990. i 1991.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Hrvatski institut za povijest, 2015.

Nedjeljna Dalmacija (Split), 1991-1992.

Paraga, Dobroslav; Paradžik, Ante. *Borba za Hrvatsku nezavisnost, od obnove do Lipanjske povelje Hrvatske stranke prava*. Zagreb: HSP, 1991.

Pavelić, Krešimir. *Hrvatska stranka prava od obnove do slobode*. Zagreb: Hrvatska demokratska stranka prava, 1995.

Petković, Krešimir. *Država i zločin. Politika i nasilje u Hrvatskoj 1990-2012*. Zagreb: Disput, 2013.

Slobodna Dalmacija (Split), 1991, 1993.

Slobodni tjednik (Zagreb), 1991.

Snimka javne tribine u Križevcima održane 21. rujna 1991. Pristup ostvaren 28. 12. 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=ZLvEZRZZgD4>.

Statut i temeljna načela Hrvatske stranke prava. Zagreb, 1991.

Šeks, Vladimir. *1991. Moja sjećanja na stvaranje Hrvatske i Domovinski rat*, svezak 2. Zagreb: Večernji list, 2015.

Špegelj, Martin. *Sjećanje vojnika*. Zagreb: Znanje, 2001.

Tuđman, Franjo. *S vjerom u samostalnu Hrvatsku*. Zagreb: Narodne novine, 1995.

Tuđman, Franjo. *Zna se. HDZ u borbi za samostalnost Hrvatske*. Zagreb: HDZ, 1992.

Tuđman, Miroslav. *Programiranje istine. Rasprava o preraspodjelama društvenih zaliha znanja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012.

Večernji list (Zagreb), 1991, 2014.

Vekić, Ivan. *Koraci u povijest. Sjećanja i događaji*. Osijek, 2004.

Veselinović, Velimir. "Obnavljanje i djelovanje Hrvatske stranke prava, 1990. – 1992." *Politička misao* 51 (2014), br. 2., 55.-87.

Vjesnik (Zagreb), 1991.

SUMMARY

THE POLITICAL AND SECURITY CIRCUMSTANCES OF ANTE
PARADŽIK'S DEATH

The death of Ante Paradžik at a police checkpoint in Sesvete on 21 September 1991 is the result of a series of unfortunate circumstances. These include the fear and war psychosis that prevailed in Zagreb at that time, which were exacerbated by rumours and disinformation as well as repeated media warnings about internal enemies. Another factor that led to the tragedy was the special traffic regulations caused by the blackout – citizens and police had no previous experience with such measures. Further factors include the unprofessionalism and opportunism of certain members of the old Yugoslav *milicija* (civilian police), who were burdened with private relations from their past and complexes related to serving in the recently-collapsed regime, as well as the lack of training or experience among newly-employed policemen who were only partially trained for armed combat and lacked the necessary knowledge regarding police work and procedures. All of this took place during an undeclared state of war, when an old state was disintegrating and new one was being formed. The old state, i.e. republican, institutions, based on Marxist ideology and the rule of the League of Communists of Yugoslavia, fell apart while new ones, ideologically opposed to the old but still based on the previous regime's institutions and cadres, had yet to be built. The newly-elected government won its legitimacy at the elections and referendum and was fighting to attain legality and receive international recognition while leaving the Yugoslav federation. However, this government wasn't efficient – indeed, such a thing was impossible under the given circumstances. Franjo Tuđman, the head of state, was often forced to make tactical compromises and take actions that weren't popular among a part of the public because they made him look like he was giving up on his designated goals. In time, it became clear that his actions had been necessary precisely to attain these goals. Paraga's Party of Right sought to exploit these political cracks between strategic decisions and tactical actions, between desires and actual capabilities by using aggressive publicity stunts, revolutionary rhetoric, and a party militia. They tried to attract the "right wing" of the political public, but were simultaneously useful to the "left wing". They were united by the desire to remove Tuđman and his party from the political scene and create a space for their sectarian ideas and ambitions. One of the victims of the entire state of affairs in Croatian society was Ante Paradžik, who found himself "in the wrong place at the wrong time".

Key words: Croatia; Yugoslavia; Zagreb; Croatian Party of Right; war; police; the military